

İNDÖ-GERMEN/ALMAN ve TURAN/TÜRK KAVİMLERİ HALK KÜLTÜRÜNDE ATLA İLGİLİ İNANÇLAR

The Belives About The Horse by Nations İndogermen/German and Turco/Turk Folk Culture

Öz

Halk edebiyatı malzemesini halk kültüründen alır. Bu kültürün içinde o toplumun mitolojisi, eski dinleri, tarihi, sosyo-kültürel yaşantıları ve anıları yer bulur. Halk kültüründe inanılan tabusal unsurlar ya o toplumun inandığı aktüel dinin içerisinde mevcuttur ya da eski din ve mitolojisinden yeni dinin içerisine girmiştir. Dolayısıyla kültür bilimi halk edebiyatı konusu içerisinde de ele alınır. Edebiyat biliminin bir dalı olan halk edebiyatının ilgi alanına halk bilimi de girer. Çünkü halk kültürü yazılı ve sözlü edebi eserler içinde (destan, efsane, atasözü, deyim, roman, tiyatro, şiir, türkü vs.) işlenmiştir. Halk inançları ve metinler aynı zamanda bir toplumun kültürünü yansıtan kültür metinleridir.

Bu makalede Turan ve İndo-Germen kavimlerinden olan genel Türk ve Alman uluslarının halk kültüründe atın yeri ve önemi çözümlenecektir. Makalenin birinci bölümünde atın ilk anayurtlarından itibaren Türklerdeki maddi ve kültürel önemi işlenecektir. İkinci bölümde ise Almanların İndogermen, Germen ve Alman ulusluğu dönemlerindeki atla ilgili maddi ve kültürel düşünce ve yaşantıları ele alınacaktır. Bu dönemlerle birlikte Orta Asya ve Grek mitolojisinin bugünkü Alman kültüründeki inançlara etkileri araştırılacaktır. Dolayısıyla makalede Türklerin ve Almanların at ve ata ait unsurlarla ilgili inançları tarih, mitoloji, atasözleri, destan-efsaneler ve ezoterik batın bilimlerdeki büyü, nazar ve şifa verme gibi unsurlarıyla kıyaslanacaktır. Makale karşılaştırmalı Türk ve Alman halk edebiyatı araştırmaları için kültürel bilgiler sunma amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Kültür, Batıl İnanç

Reflections of German Superstitions and Legends in Theodor Storm's "Kıratlı" Novella

Abstrakt

Folk literature takes its material from folk culture. Folk Culture includes mythology, old religions, history, socio-cultural experiences and memory of every folk. The taboos, that a certain folk believes in, is whether a part of their current religion or they have come down from their old religions and mythology. So, Folk Literature is an area of the cultural studies. Folk literature, as a branch of literature science, has to take sociology into consideration. Because, folk culture has been woven into oral and written literature.(epics, myths, proverbs, idioms novels, poetry and folksongs etc.) Literary texts are rich of the cultural material, which reflect the culture of a nation.

In this article, the role and the significance of the horse in Turkish and German nations, which are descendants of the Turanian and Indo-German peoples will be analysed. In the first part of the article, the material and cultural importance of the horse in Turkish culture since the period when they were living in Central Asia, will be treated. In these condpart, the place of the horse in the lives of the Germans, beginning with the Indo-German period and continuing with the post-migration period and finally modern Germany, will be studied. In addition, the influence of the Central-Asian and Greek mythology on the beliefs in German culture will be taken into consideration.

Thus, the motifs and elements of horse in Turkish and German beliefs, history, proverbs, myths, legend and in esoteric sciences such as: magic, evileye and healing will be compared. The purpose of this article is to present information for the comparative Turkish and Germanic folk literature researches.

Key Words: Literature, Culture, Superstition

Giriş ve Yöntem

Edebiyat biliminin bir alt alanı olan halk bilimi çalışmaları içerisinde olan halk inançları her toplumda mevcuttur. Kaynağını eski pagan dinlerden, mitoloji ve sosyal yaşımdan alan bu inançlar günümüzde de farklı biçimlere girerek devam eder. Bunlar bazen normal karşılanır bazen de batıl inanç olarak algılanır. Güncel pagan dinler veya 3 büyük kutsal kitaplı dinde de bu tür batıl denen inançlar mevcuttur.      bilimsel tanımında batıl inanç, deneyle ispatlanmamış metafizik olan her şeye ait tüm inançlar olarak kabul edilir. Örneğin kötü ruh, cin, peri ve şeytanın varlığını kabul etmek de pozitif bilime göre batıl inançtır. Dinlerse bu unsurları kabul eder ve batıl saymaz inanç/din unsuru olarak görür, ancak bunlarla irtibata geçmeyi veya bunlar aracılığıyla büyü gibi etkilerde bulunmayı yasaklar veya buna inanılmasını değil uygulamasını batıl inanç sayar. Bazı benzer inanç ve uygulamalar farklı dinlerde bazen ortak olarak normal bazen diğerinde batıl inanç sayılır. Örneğin ağaca bez bağlanması, yatıra mum yakılmasını İslam dini batıl sayarken, kilisede mum yakmak meşru ve dinsel olarak legaldir, inancın bir parçası olarak görülür. Bu nedenle bu makalede positif bilime göre batıl, ancak insan tarafından inanıldığı için normal bir inanç kabul edilen tüm inançlara halk inancı tanımlanması uygun bulunup kullanılacaktır.

Bu araştırmada genel Turan/Türk ve İndo-Germen/Alman uluslarının halk k lt rindeki atın yeri, at ve ata ait unsurlarla ilgili inançları, tarih, mitoloji, atasözleri,  zet içeriğiyle destan-efsaneler ve gizlemlili batın bilimlerdeki büyü, nazar ve şifa verme gibi halk edebiyatı ve kültür unsurlarıyla tespit edilecek ve bu veriler yer yer kıyaslanacaktır. Karşılaştırma edebiyat kuramı ile iki kültür arasındaki atla ilgili halk inançları bulunmaya çalışılacaktır. Diğer yandan anlamlandırma yöntemi (hermenoytik) kullanılarak iki toplumun atla ilgili nesnel ve halk inançları söylemlerinin benzer ve farklı tarafları hatta etkileşim yolu konu edilecektir.

A. Türk Halk İnancında Atın Yeri

1. Türk mitolojisinde ve halk inancında at kozmogonisi ve kutsallığı

Rasonyi, Kafesoğlu, Grousset ve Koppers'e göre atın anavatanı Orta Asya, ehlileştirenler ise Türklerdir (Aksoy 1998: 41, Tavul 2007: 197). At, onu evcilleştirdiklerinden beri eski Türklerin gönüllerinde “kutlu” bir hayvan olarak kardeşleri ve eşleri gibi sevilip, hizada ve seferdeki yaşımlarında ayrılmaz bir parça

olarak kabul edilir. Böylece Türk halk kültüründe at yavaş yavaş dinsel inançlarına da etki eder.

Arap gezgin İbni Fadlan (10. yy) “Risale” adlı eserinde bazı Başkurlarda on iki tanrı olduğunu ve her tanrıya bir hayvan veya nesne düştüğünü bunlar arasında ağaç, insan, atlar için birer tanrının olduğunu yazar. Moğol kökenli “Buriyatlarda ‘tanrıların özellikle çobanların tanrısının geceleri diğer hayvanları korumak için atlara bindiklerini, tanrılara ayrılan bu atların sabahları ter içinde kaldıkları” efsaneleri 173-74’de Georgi tarafından tespit edilir. Türklerin şamanist¹ seansları geleneğinde şaman, ayinlerde gün batımından sonra bir kayın ağacı ormanına beyaz atıyla (açık doru bir atla da) gider, kayın ağacının bir dalına onu bağlar ve tinleri çağırma başlar. Bu durum yalnızca kayın ağacının göğe ulaşan yol olduğunu da ortaya koyar (Roux 2005: 66). Şamanlar at ve kuş ruhunu evcilleştirmeyi tercih eder ama aslında tüm görünmez hayvan ruhlarının yardımına da başvurur (Roux 2005: 143). Bu şamanlar tören başında kendine yardım edecek ruhları çağırır, yurttan çıkıp kaz biçimli korkuluğa biner ve uçar gibi yapar, bu kutsal olan güçlerin bulunduğu göğe yükselme sembolüdür (Akman 2003: 234). Şaman bir ata biner, kozmik yolculuğunda aslında tüm hayvanlardan yardım alır. Bazen de yeraltına iner, mesela hem kahraman hem şaman olan Er-Töştük, karşılaştığı kartal, ayı, karınca vb. hayvanlardan tüy veya kıllarını vs. hediye alır. Ebul Gazi Bahadır Han’ın Şererei Türk, c. II: 205’de anlattığı üzere Cengiz Han’nın Başşamanı Kököçü’nün görünmez bir dünyadan (Teb Tengri) indiği söylenen “bakla kırı bir atın üzerinde göğe yükseldiğine” inanılır (Roux’dan 2005: 143). Şamanlar at başlı bir değneğe sembolik olarak at biner gibi biner (Kalafat 2015: 3).

Çin kaynakları “Türklerin hayatı atlarına bağlıdır” der. Maddi önemi yanında bu söz ruhani hayatlarını da ilgilendirir. Çünkü Gök-Tanrı dininin kamlarını (veya şamanlarını)² kutsal güçlerin yanına, yeraltına veya öteki dünyaya götüren ve “kanatlı” farz edilen bir attır. Bu atların gökyüzü ve yeryüzünde de yeri vardır. Tanrılar onun vasıtasıyla insanlara yardım eder, bu nedenle atlar esrarengiz bir âlemi simgeler (Aydın 2013: 254). Przulski, bozkır insanının atlarının hızını güneşin hızıyla paralel gördüğünü bunu ayinlerde daire şeklinde hızla sürerek güneşin hareketini taklit ettiğini söyler (Roux 2005: 68vd.). “Yakut Türklerinde atın güneş âleminden geldiği”ne inanılır ve “Tanjaan Türklerinin kutsal hayvanıdır. At, hızın, gücün, kahramanlığın vefanın güzelliğin, iffetin, kızın, sihrin simgesidir [...]. Saha Türklerinde at; çıkışı, kurtuluşu, yani doğuyu

[...] simgeler. [...] Abakan kamlarının dualarında, sarı kutsiyetlerden söz edilirken sarı kısırağın tüyleri de zikredilir (Kalafat 2015: 3-4). On iki hayvan takviminden bir yıl olan haziran Türkçe adıyla yont'dur: at (Roux 2005: 84).³ Tatar Türklerinde at yılında çok savaş olacağı, geçimin zorlaşacağı, çocukların sert tabiatlı olacakları, yaşlılardan çok ölüm olacağı inancı vardır. Türklerde ata verilen kült seviyesindeki değerden dolayı 24 Oğuz boyunun biri "Ala Yundlu/Alaca Atlı", bir diğeri "Toraygır/Doru Aygır"dır. Bunun dışında at ismi taşıyan çok sayıda Türk aşireti mevcuttur Başatlı, Binatlı, Kula Atı, Urus Atlı, Akçaatlı, Alacaatlı, Atlıca, Atlıhan vs. Karakalpak Türklerinin en önemli boylarının adı: Kara-tay, Sarı-tay, Boz-tay, Kongrat'tır (Başbuğ 1986: 85-87).

"Tatar Türk Mitolojisinde Deldel; Atların ruhu, insanların yardımcısı ve yoldaşı olarak bilinen bir ak iyedir. Atları koruduğuna inanılır. Meker, Tatar Türklerinin mitolojilerinde, kahramanların ve onların atlarının ruhları bedenlerinden ayrıldıktan sonra kötü işlevler üstlenen bir kara iyedir" (Kalafat 2015: 4). Yine Kalafat'a göre "Boz atlı yol Tengrisi/yol iyesi" kadim Türk halk inancında yolda kalanlara yardım eder. Bu inanç İslam'daki "darda kalanların, sıkıntıda olanların imdadına koştuğuna inanılan Hızır/İlyas/Hıdırellez, dileklerin sunulduğu bir bahar bayramı hâline dönüşmüştür" (Kalafat 1998: 27, Kalafat 1995: 49). Türk ve Müslüman halkların kültüründe çok önemli bir yeri olan ve darda kalanların imdadına yetişen, muratları veren Hz. Hızır boz atlıdır (Eray 2004: 6, 62vd.). Volga Türklerinde at ve koyunların koruyucusu bu iyeeye "Abzar öyesi" denir. Bu iye hoşnut tutulmazsa ağıldaki hayvanlara zarar verir diye inanılır. Göktürkçe bir fal kitabı olan İrk Bitig'de (M.S. 930) "Kara Yol İyesi geceden tan vaktine kadar at sürmemiş kimseye kut vermez olduğuna inanılır (age: 63). Türklerdeki kut, Göksel Ruh - Gök Tengri tarafından bahşedilen bir hükümlüdür. Kahramanlar bu kutla "hayatta kalır, başarır ve zafere ulaşır" (Roux 2005: 42). İrk Bitig'de anlatıldığına göre "Bilinmeyen bir Tanrı atıyla giderken yolda güler yüzlü iki insanoğluna rastlamış. İnsanoğulları korkmuş. Ancak Tanrı onları sakinleştirmiş: 'Korkmayın demiş (size) kut vereceğim.' Başka bir hikâyede ise başka bir er (yeni bir kağan veya bey) Tanrı'ya rastladığında kaybettiği güce kavuşmak için ondan kut ister. Ona "Tanrı kut'u ve kut aracılığıyla da uzun bir ömür ve verimli bir at sürüsü verir" (İrk Bitig Md. 2, 47; Roux 2005'den: 43). At motifi burada çok anlamlı izlekler sunar. Sibirya Şaman Türk ve Moğol halk edebiyatına yansiyarak at sürüleri genelde ilahî menşeli anlatılır: "Hele Yakut eposunda bahadırların atları, at sürüsü ilâhesi tarafından,

semâ âlemindeki güneş ülkesinden gönderilmektedir.’ Yunan mitolojisine göre ilk insan da gökten inen yarı insan yarı at olan bir varlıktan türemiştir” (Çınar 1983: 29). Caferoğlu’nun tespitine göre de at Moğol ve Türk halk edebiyatı ve inançlarında ilahî menşelidir (1953: 201, Çınar 1983: 29). Siberian Mythologie adlı kitabın (U. Holmberg, 1927, Boston) II. bölümünde Türk–Altay kültüründen türeyen “efsaneler bu hayvanın ‘gökten indiğini ve *Ürün Ay Toyon* adlı yardımsever bir tanrı tarafından insana verildiğini’ anlatır” (age: 43). Böylece at Türklerde at-gök; iduk: idhuk: kutlu hayvan (DLT: I. C.: 65) olarak kabul edilir. “İduk”olan atlar adak kurbanı olarak saklanır, serbest çayırdı dolaşırlardı. Türklerde kutlu olan bir diğer hayvansa gök-böri; mavi kurttur. Türk efsanelerinde bu gök böri, destan ve halk hikâyelerindeyse atın simgesel yeri ve önemi daha fazla ve baskındır.

Türkler erken tarih dönemlerinden beri atı “kardeşi” ve “arkadaşı” olarak görmüştür. Dede Korkut destanlarındaki birkaç kez “atına bindi” ve “ava gitti/ler” denir (Tatlı ve Dikmen 2010: 43, 44). Bamsı Beyrek, zindandayken kendisini 16 yıl bekleyen sudan çıkma “deniz tayı”na methiye düzer. Bu at da Köroğlu’nun atı gibi Türk mitolojisindeki su-at ilişkilidir, esrarengiz ve duygulu bir hayvandır. Beyrek “öz yurduna” kavuştuğunda, “kafirlerle” ait bir at sürüsü görür fakat “bir de ne görsün. Kendisinin deniz tayı boz aygırı, o atların arasındaymış. [...], kara yelesinden yakalamış, deniz tayı boz aygırı kendisini tanımış. Uzunca kışneyip sevincini belli etmiş. Beyrek heyecana gelmiş, atına övgü düzmüş:

“Açık bir meydana benzer senin alıncığın./İki gece ışık saçan taş benzer senin gözcüğün./ İbrişime benzer senin yeleciğin./İki çifte kardeşe benzer senin kulacığın./Eri istediğine yetiştirir senin sırtın./At demem sana, kardeş derim, kardeşimden daha iyi/Başıma iş geldi, arkadaş derim, arkadaşlarımdan daha iyi... Dedi” (Tatlı ve Dikmen 2010: 54).

Destanda bu olağanüstü at sahibinin övgülerinden anlayıp pek “memnun kaldı, ayaklarını oynatıp tatlıca kışnedi. Beyrek atın göğsünü kucaklayarak [...] taş benzeyen gözlerini öptü . Atına binip doğruca hisarın önüne geldi” (agy). Bu gelenekle Karacaoğlan ise: “Yiğit yiğidin kardaşı/At yiğidin kardaşı” (Çınar 1983: 39) der. Beyaz, boz, ak, veya kırat motifinin hemen hemen bütün Türk destanlarında önemli bir unsur olarak yerleşmiştir. Destan ve hikâye kahramanlarının atı hep bu türdendir. Örneğin Hüzrev-i Şirin hikâyesinde Hüsrev ve Şirin’in atlarının ayaklarında sekel (beyazlık)

vardır. Şirin'in atı Şeh-diz adındadır (Aydın 2013: 260). “Toynaklı, dört ayaklı, memeli yük hayvanı. Türklerde çok büyük önemi vardır. Sahipleriyle birlikte silkinip daz (kel) bir ata dönüşen atlar vardır. Böylece bir anda güçleri artar. Konuşabilen, uçabilen atlar vardır masallarda. [...] Manas Destanı'nda 200 kadar at adı yer alır” (Karakurt 2011: 36). Orkun kitabelerinde Kül Tigin'in Çili, Yir Bayırkur, Kırgız ve Türgişlere yaptığı seferlerde bindiği atlar isimleriyle anılır: iki adet Boz At, Ak Aygır, Alın Akıtmalı Boz At, Alp Şalçı Kırat, Azman Kırat (Ergin 2005).

Türklerde savaş tankı, göçebe aracı olarak neredeyse en yararlı hayvan olan at, ölüsüne bile saygı duyulan yararlı hayvanların başında gelir. Örneğin Jochelson'un bildirdiğine göre Yakutlarda “bir atın kemikleri yerde kalmaması gerekir” (Roux'dan 2005: 48). At figürü Anadolu'da mezar taşı olarak da kullanılır. Bu gelenek atın kamı veya ruhu öteki aleme götürme inancının İslamlıktan sonraki devamı olsa gerekir. Nitekim Burak da Hz. Muhammed'i (a.s) 7 semaya ve Arş-ı Âlaya çıkaran, oralarda cennete ve cehenneme götüren attır. Türkiye'de at motifli mezar taşlarına rastlanan iller şunlardır: Afyon, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Diyarbakır, Kars, Konya, Malatya, Muş, Tokat, Van vs. (Aydın 2013: 261). Mezarlarda ölüyü “koruyucu ruhu” temsil eden “koyunun” yanı sıra dikilen sıra at heykellerine hem Orta Asya hem de Doğu Anadolu'da rastlanır (Berkli 2007: 221, Kalafat 1995: 121). Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da mezarlara at heykeli dikilir, Baydara denen bu heykellere eski Türklerde de rastlanırdı. At ve silah takımları özellikle hakanların mezarına gömülüp, hakanın istediği zaman bu ata binip istediği yere gideceğine inanılır (Kalafat 1998: 30).

1.1. Türk kültüründe at kurbanı

Heredotos'un “Asya 28 yıl Skythlerin boyunduruğunda kaldı” (Heredotos 1991: 50) dediği İskitlerin tanrılara “bütün [...] ilkel halk toplulukları” (age: 208) gibi atı boğarak Hestia, Zeus ve karısı Toprak'a, Apollon, Göksel Aphrodite, Herakles ve Ares'e kurban ettiklerini ve etlerini kemiklerinden sıyrıp ateşte bir tencerede, yoksa yakılan kemiklerin üzerinde pişirerek yediklerini yazar (agy). Ayrıca, demirden yapılan pala şeklindeki Ares heykeli önünde de her yıl sürü hayvanları kurban ederler, “tabii at, öbür tanrılardan(sa ona N.K) daha cömertçe kurban edilir” (age: 209). Heredeotos, İskitlerin aldıkları her yüz esirden birini de kafalarını bir lenger üzerinde keserek kurban ettiklerini bildirir (agy). İskit Kralları öldüğünde bir karısı, sakisi, aşçısı, silahdarı, uşağı, haberci ve atları boğulup mezarına konulur (age: 211). M.S. 942 Şato Türklerine

kadar uzanan at kurbanı eski Türk onomastiğine g reysen Tanrı Gölü’ne canlı atılır (Akman 2003: 239). Bunun gibi Hunlar da Gök Tanrı’ya ve Yer Tanrı’ya beyaz at ve koç kurban eder. At kurbanı t resi Dede Korkut destanlarında da anlatılır (Aksoy 1998: 41). Eski Türklerde Gök Tanrı’ya sunulan at, yu  mateminde en büyük kurbandır ve bu tören her Türk kavminde farklı icra edilir. Kır ız-Kazak “Manas” ve “Edige ile Toktamı ” destanlarında ak boz kısrak; beyaz at bo ularak veya bel kemi i kırılarak kurban edilir. Türk töresinde kurban edilen atın kemikleri kırılmaz, köpeklere verilmez, yakılır veya gömülürdü. Bazen de kemikleri bir torbaya konup kayın a acına asılırdı. Bu türe Macarların Hristiyanlık  ncesi âdetlerinde de vardı (Akman 2003: 239vd., Aksoy 1998: 40). Yakutlar mevtanın en sevdiği atını kurban edip mezarına yakın bir ağacın dibine defneder sonra bir kısrak daha kesip derisini mezarın korunması için bu a aca örterler. Türk geleneğine uygun olarak Uygur eserlerinde at kurbanı resmedilmi , Altay kurganlarında takımlarıyla beraber sahibiyle gömülen 10 at, Asya Kuman höyüklerinde sahibiyle yatan 7 adet atlı mezar bulunmuştur. Altay Türkleri kurban edilen atın derisini ba  ve ayaklarıyla soyu, ba ı doğuya gelecek şekilde bir sıruk başına asardı (Batu 1962: 6-9).

Oğuz ve Kıpçaklarda defin törenlerinde kurban edilen atın derilerini sırukla asma  detleri Altaylılarda “baykara” ve Yakutlarda “tabık” adıyla bugün de ya ar (Eray 2004: 27, Batu1962: 2, 6). Batu’ya göre eski Türklerde at sevgisi dinî bir inanç konusudur. Bu nedenle atı cenazelere bile katarlar. Atlar için ayinler her ayın 1. günü binek atları için Tengere’nin ordusunda, 2. günü y k atları için kurban salonunda, 3. günü ise tümüne ortak yapılırdı. Ayinde ruhlara ve ilahlara hakandan kıymetli hediyeler, iki beyaz at, iki iyi öküz ve bir domuz sunulurdu. Halk ayinlerinde ise haralar müdürü 5 çift beyaz at getirirdi. Şamanlar burada binek atları için şöyle özel dua ederdi:

“Ey  eman’ın oğlu falan, ko u atları için sizden rica eder. Şöyle ki, onların gemleri sizin elinizle çıkarılsın, yelelerindeki sa lar sizin ellerinizle dalgalansın; ko tukları zaman karşılarına gelen r zg rları, sisleri içsinler; yemlerini yesinler, sıhhatte ve kuvvette olsunlar, asıl nesli arasında yakıcı ve cazibeli bulunsunlar, çok ya asınlar. Onların hendeklere ve uçurumlara d  melerine müsaade etmeyiniz. Onlardan hırsızları uzakla tırınız; ruhlar! Onları himaye ediniz melekler! Onlara muavenet ediniz” (Batu 1962: 3).

Budizm'in kabulünden sonra da bu ayinler Şark Türklerinde devam etmiştir. Çin kaynaklarında Kök-Türklerin yılda bir kez atlara kurban verdiği, Kırgızların da ruhlara at kurban ettiği, kutsal olduğundan Türklerin atların kuyruklarını kesip onlardan tuğ yaptıkları bilinir (Çınar 1993: 21). Mau-Tsai'nin bildirdiğine göre Tu-kiular göğesini adamak için beşinci ay olunca çok sayıda at ve koyun kurban ederlerdi (Roux 2005: 202). En çok da at kurban edilirdi. Bu Türk geleneği Uygur at motiflerine de geçmiş "at motifleri kuyruğu düğümlenmiş ve kesilmiş olarak Budist ve Maniheizm duvar resimlerinde pek çok sahnede yer almaktadır." İslamiyet sonrası da kuyruğu kesik at ve 13. yy'da "kanatlı at" motifleri (İnce Minerali Medrese Müzesi) görülür. Varka ve Gülşah adlı Selçuklu dönemi eserde (Topkapı Sarayı Müzesi) resmedilen Varka ve askerlerinin atlarının kuyruk dipleri Türk usulünce düğümlenir (Aydın 2013: 254-258). Türk kurganlarında bulunan at cesetleri ölünün en sevdiği atıdır ve Türklerin "yas geleneği"ne uygun tarzda Göktürk kaya resimlerinde de görebildiğimiz ve tüm Orta Asya'da değişmez bir gelenek olduğu üzere "kuyrukları kesik veya düğümlü"dür. Malazgirtte Alparslan'ın duasını yaptıktan sonra atının kuyruğunu askerleriyle birlikte bağlaması bu geleneğin yüzyıllarca devamına kanıttır. Kazaklarda hâlâ ölen kişinin atının 19. yy'da dahi kuyruğu kesilir ve ona kimse binmez ("dul yapma/dullama" denen âdet). Kırgızlarda ise kuyruk kesilir ve bir sılıkla mezarın başına bağlanır. Bu gelenekte Dede Korkut hikâyelerinde de Beyrek ölürken "Ak boz atımın kuyruğunu kesin" mısrası dikkate değer. Ayrıca mezarın hangi Türk boyuna ait olduğunu belirtmek için atın kulağının kesiği farklı yapılır, bu davar ve sürülerin ayrımı içinde kullanılan damga nişanları türevindendir (Diyarbakirli 1981: 279-82).

Eski Türkler at kurban edilen yere kayın ağacı dikerlerdi. Kırgızlar bir aile ocağının sönmemesi umuduyla yeni yaptıkları bozüy (bozev) için kurban ettikleri at veya diğer hayvanın kellesini çadırın tepe penceresinden dışarı atardı. Hun, Gök Türk ve Uygur Türklerinde at kurbanı sunma yaygın olup, Attila'nın ölümünde de yapıldığı gibi yuğ törenlerinde hakanlara ve baba tarafından akrabaların ruhu için, Tabgaç Türklerindeyse ilk ve sonbaharda ataların ruhlarına at kurban edilirdi. Hemen her yerde sunakları mevcut olup, at kurbanı kişinin ölümünün yıl dönümünde kesilirdi (Kalafat 1998: 29). Kurban edilecek diğer hayvanlara ve atlara "iduk" denirdi. Bunların yünü kırılmaz, sütü sağılmaz, yüke koşulmayarak başıboş bırakılır, kurban edilene dek muhafaza

edilirdi (Kalafat 1995: 110). Eskiden “Türkler at sürülerini gütme ve koruma işlerini bir memurun üzerine verir[di]” (Ögel 1993: 272).

2. Türk halk kültüründe atla ilgili inançlar

At eski Türklerde totem olarak da kullanılmış, bu nedenlerle birçok Türk kabilesi at isimleriyle anılmıştır. Türk kültüründe atın dört kökeni olduğuna inanırlar: Gök tanrı, hava-rüzgâr, mağara-toprak ve su. Şaman Türkler ve Moğollar atın aslında gökten indiğine inanırlar. Kaf Dağı’nın ardındaki süt gölünde kanat ve kürekleri olan hem uçan hem de yüzen atların varlığına inanılır. Yakutlara göre atlar güneşten, Altay masallarına göre gökten inmiştir. Uygurlar atı savaş tanrısı edinmiş, farklı anlatımdaysa ak at savaş tanrısının bineğidir (Akman 2003: 234). Türklerin atası sayılan Alper Tunga “Ay, gök için ne ise, at da er için o kadar gereklidir” (Çınar 1983: 40) der. Türk destan ve halk hikâyelerinin en güçlü ve ortak motiflerinden olan at Altay, Dede Korkut, Kırız, Yenisey ve Orta Asya Türklerinde “olağanüstü ve beşeri vasıflarıyla” anlatılır. Buna göre at uçabilir ve “[g]öz açıp kapayınca kadar kahramanı istediği yere ulaştırır” ve ayrıca “konuşur, düşünür, ağlar, tehlikeyi sezip haber verir, yol gösterir, akıl verir” (Çınar 1983: 40).

Altay, Hakas, Kazak, Abakan Tatar, Başkurt vs. tüm Türk destanlarında olduğu gibi Türkiye ve Azerbaycan Türk destanlarında (bkz. Akman 2003: 235-247) Türk mitolojisine uygun olarak atın Tanrı tarafından kahramana hediye edilen, konuşan, bereket ve kut getiren bir hayvan olduğuna inanılır. İslam sonrasında da örneğin Kısası Enbiya ve Kadızade’de atın yelden doğduğu miti devam eder (Akman 2003: 235). Ceren de denen Ciran adlı at Türk efsanelerinde: “Konuşabilen, sıra dışı bir hayvandır. Kayçı Ceren ve Kamçı Ceren en iyi bilinen iki tanesidir. Oçı Ceren, Kıl Ceren gibi adlara da rastlanır” (Karakurt 2011: 67).

Atın göksel bir hayvan olduğuna inanan Türkistanlılar panzehir taşını bir torbaya koyup atın kuyruğuna bağlayarak Tengri’den rüzgâr niyazında bulunur. Serin hava istediklerinde bunu ayın kemerine bağlarlar (Roux 2005: 162). Türk-Moğol geleneğinde dokuz Tibet öküzü veya at kuyruğunu bayrağa bağlamak vardır. Bu süsleme de olabilir, hayvanın kuvvetinin olduğu yerin kuyruk olduğu inancıyla da olabilir (age: 386). Moğollarda ve Kalmuk Türklerinde kavim bayraklarında deve ve inek yanında at da sembol olarak işlenir (age: 389). Türkler için at, kendilerinden sonra en değerli varlıkları olduğundan “[a]tların kuyrukları bu sebeple devletin sembolü olarak

kullanılmakta idi” (Eray 2004: 25). Yani devlet ile at bir Türk için vazgeçilmez iki unsurdur. Savaşa giden kişinin “atının kuyruğunu kesip kendine tuğ yapması” aslında “devlet düşüncesinin kutsallığı yanında, atın da kutsallığını gösteriyor” (age: 25, Batu 1962: 6). Ayrıca at kuyruğundan yapılan tuğ “bayrak ve erk simgesi”dir (Aydın 2013: 255). At kuyrukları savaşta alperenin mızrağına veya başka bir atın boynuna asılır ve Hunlarda olduğu gibi atlar sahibinin ölümünden sonra kurban edilir. At kuyruğu bundan başka hayat ve inanışların her kademesine girer. Tuğun yanında beçkem, perçem ve muncuk sembollerinde kullanılır; olmadı hotoz, çadır, ev, mezar ve kutsal kabul edilen dağ başlarına asılır (Eray 2004: 25).

Heredotos ilk kez at sütünün İskitlerce içildiğini haber verir (Heredotos 1991: 193). Türklerde at kutsal ve kurbanlık olarak kabul edildiğinden kımız da ritüelle içilir. Kımız başka uluslarda da görülmemiş “yalnızca Asya Türk ve Moğol halklarının tekeline kalmıştır” (Eray 2004: 28). Kımız başka uluslarda da görülmemiş “yalnızca Asya Türk ve Moğol halklarının tekeline kalmıştır” (Eray 2004: 28). Kırgız ve Başkurlarda bahar bayramı kımız bayramı olarak kutlanır; Yakutlarda yeni yıl ve kımız bayramı (ıhtax) özdeşleştirilir. Kırgızlar kımızı toprak, et, ev ve dört tarafa serpererek kurban sungusu yaparlar (agy). Türk kültüründen etkilendiği bilinen Ön-Moğol Kitanların bindiği at da beyaz attır. Beyaz at (kırat) ve sütünün kutsal sayılmasının art alanı vardır: “Aklık yani beyazlık Altay Şamanizm’inde de ilâhelere mahsus bir renk olarak görülürdü. Aslında ak sözünün anlamı temizlik, pâklık manasına kullanılırdı. [...]. Ak sözü Altay Türkçesinde cennet anlamına gelirdi. Cennette oturan tanrılara da *Akut*, yani *Aklılar*, rengi ve ruhu apak olan derlerdi. Bunlar göğün üçüncü katında otururlardı. Aynı katta *Süt Ak Göl* vardı. Doğacak çocuğa Ülgen’in emriyle oğlu bu süttten ruh verirdi”. (Ögel 1993: 570vd). Tengri Ülgen’e dünyayı yaratma isteğinde denizden çıkarak akıl veren deniz ilahesi Ak Ene, (yol gösterici) ak geyik, ulu ak dağ, kutsal ak at, ak sakal, ak deniz kavramsal adları bu yücelik ak kavramından gelir.

Eski Türkler kalan yazılı kaynaklara göre ecdat mezarlarına da kurban keser, “ölen büyüklerini altın ziynet eşyası, atları ve bu atların işlemeli eyer takımlarıyla gömerlerdi” (Bayat 2007: 162). Bu âdet Moğollarda ve Osmanlılarda da görülür. Örneğin, Süleyman Paşa Gelibolu’da vasiyeti üzere savaştığı atını da yanına gömdürür. Bunun gibi Sultan Osman atını sarayının bahçesine defnettirir. Üsküdar Karacaahmet’te 6 mermer sütun üzerine kurulu olan türbe atlar mezarlığı diye bilinir. Sultan Murad öldüğünde gazaya

gittiği 3 atı da ters eyerlenip defin törenine götürülür (Batu 1962: 6-9). “Yas döneminde ölü gömme törenlerinde, eski Türkler elbise ve başlıklarını ters çevrilmiş hâli ile giyiyor, eyerleri ters çeviriyor, ata ters biniyorlardı. Kırgız ve Kazak Türkleri yas esnasında ağıt söylerken ters oturuyorlardı” (Kalfat 1995: 396). Yine Kalafat’a göre “Oğuz ve Kıpçak defin törenlerinde görülen, kurban olarak kesilen atların derilerini sıırıklara asma âdeti, bugünkü Altayların ve Yakutların at kurban ederek yaptıkları törenlerde de ayinin en önemli unsurlarını teşkil eder... At Altay toplumları tarafından ve özellikle göğge yapılan kurbanlar sırasında en fazla değer verilen hayvandır (Kalfat 1995: 398). Osmanlı döneminde bazı at mezarları halk arasında kutsal bilinip ziyaret edilirdi; örnek III. Osman’ın Sislikır adlı atının sarayının bahçesine gömdürür, mezarı “at evliyası“ diye bilinip ziyaret edilirdi Altay, Karadeniz, Kafkas (Maykop kazıları), Suriye, Halep bölgelerindeki Türk kurganlarında benzer unsurların âdet olarak varlığına da işaret edilmektedir (Halaçoğlu 1991: 31, Batu 1962: 7). Zira at Altaylıların en sevdiği kurban türüydü. Atın kurban edilmesi hakkında modern ve eski çok belge olduğunu yazan Roux, Julien ve Wieger’e dayanarak “Tu-kiularda barışı kutlamak için beyaz bir at kurban edilirdi” der. Castagné’nin tespitine göre Kazaklar da ‘cenaze törenlerinde beyaz bir at kurban ederlerdi’ (Roux 2005’dan: 203). Roux’a göre tarihte önemli bir dönüm noktası olan atın boynuzlu hayvan yerine kurban edilmesi bir Altaylı olgusu olmayıp Ön-Türklerin çıkışından önce oldu ve en uzak kuzey bölgelerde varlığını sürdürür, zira buralara henüz at girmemiştir. Pasifik kıyılarında ise tanrılara sadece köpek kurban edilirdi. Tunguzlarda cenaze törenlerinde Ren geyiği veya köpek öldürülürdü. Göğge sunulan kurban ise beyaz Ren geyiğiydi (age: 204). T. Simokattes’e göre Batı Tu-kiularda koyun, at veya boynuzlugillerden bir hayvan kurban edilirdi (age: 206). Türklerde atalara beyaz at ve kül rengi bir sığır kurban edilirken, bu kurban Eberhard’a göre sonbahar veya seferde zafer için yine “beyaz at veya kara sığır” olurdu (age: 207). Kitan Türkleri kurban olarak insan ve at kurban eder, derilerini yakardı. Bu âdetten olarak Moğolların Gizli Tarihi’nde “saman köpekten söz edilir”. Bu da gösteriyor ki, bu hayvan kurbanıyla ilgili Türk âdeti onlara da geçmiştir veya tersi, ama ortak bir âdettir (age: 207). Kitanların büyük kurban törenlerinde beyaz at ve kül rengi inek kurban edilirdi. Bunlar bir zamanlar atalarının bindikleri bineklerdi ve bir anlamda onların reenkarneleridir (age: 368). Hiong-nularda büyücülerin kendine danışan bir beye Tanrı’nın kızdığını ve bir doru at kurban edilmesini istediğini söylediğini, Chavennes

aktarır (age: 211). Bu gelenekte şamanlar da kurban edilen atın ruhunun peşine düşerler. Hem av (kaz) hem at olur, kişner, kementle atı (kendini) yakalar, büyücü yardımıyla başka ruhları çağırırlardı (age: 233). Türk ve Moğol geleneğinde ata-hayvan kurban edilmez ama gök ve yere at ve öküz kurban edilirdi. Bunların renkleri beyaz değil mavi renkte olmalıydı (age: 330). Zira beyaz at bir ata hayvandı. Dede Korkut hikâyelerinde ‘Çaparken at boz atın büdürmesün!’ duasında atların hamisi bir Tanrı’nın düşünüldüğü de açıktır. Bu durum Yüce Allah’ın, atından dolayı iyi insanları rızıklandığı düşüncesinin İslamıktan önce de Türklerde mevcut olduğunu gösterir. Dolayısıyla atlar Türk kültüründe her zaman kutsal kabul edilir, “Yer, su, gök, ağaç ve dağlara sunulan kurbanlar genellikle atlardan seçilirdi” (Çınar 1993: 21).

Çin kaynakları Hun ve Göktürklerin yılda üç kez (1, 5 ve 9. aylarda) kurban sunduklarını yazar. Bu işlem o ayların 20, 22 ve 24. kutsal günlerine denk getirilip mağara ve dağ gibi kutsal mekânlarda gerçekleştirilirdi. Başka bir bilgede Göktürkler at kurbanlıklarını yılda bir kez, 5. ayın ilk on gününde T’ojen Nehri kıyısında sunardı (Bayat 2007: 234-37). Genel olarak “Türklerde atların kutsal bir varlık olduğu” kabul görür ve atla ilgili törenler yapılırdı. Bunun gibi Türklerde “yer, su ağaç ve dağlara sunulan kurbanlar genellikle atlardan seçilirdi” (Eray 2004: 24). Eski Çin’de Türklerin hâkim olduğu bölgelerde at kurban kuyuları tespit edilmiştir. Kırgızlar ruhlara kestikleri at kurbanlarını yere gömer (age: 24). Göktürklerde yer, su, gök, ağaç ve dağlara ölü gömme törenlerinde kesilen kurban olarak servete göre 1, 100 veya 200 başa kadar at tercih edilir ve kesilen at kısmen yenilip kısmen mezara gömülürdü. Oğuzların defin törenlerindeyse atın başı, derisi, ayakları ve kuyruğu bir sıraya asılıp ölen için “Bu onun atıdır, bununla cennete gider” diye inanılırdı. Bu nedenle atın eyeri ölünün eline verilir “atını al” denirdi. Burada kamın atı ruhlarla irtibat ve göğe çıkma aracı olarak kullanması da önemlidir. Erlik Türk mitolojisinin ölüm ruhudur ve ikizler miti paradigmasında Ülgen’in (demiurg) zıddıdır; antidemiurg (Bayat 2007: 324-32). Altaylılar kötülük sembolü yeraltı Tanrısı Erlik’i (şeytan) at sırtında düşünürdü (Ögel 1993: 428-430).

Haçlı Seferleri döneminde Kıpçak askerler at kurbanına devam eder (Eray 2004: 25, 26, Aydın 2013: 255). Hazarlar ve Sabirler Türklerin baş ilahı olan ve büyük bir kahraman olan Tanrı Han’ı ulu ağaç atfedip ona at kurbanı sunar. Bunun gibi Avarlar, Peçenekler de kısmen antropomorflaşmış Tanrı’ya at kurban ederdi. Kanını kutsal ağacın etrafına

döker, kafasını ağacın dalına asarlar. Bu kavimler Gazi Barac'ın Tarihi'ne göre Tanrı'ya güneşi simgeleyen atların yanı sıra insanları da kurban ederdi (Bayat 2007: 212-33). Kafesoğlu'na göre de “eski Türklerde en büyük kurban, bozkırlı Türklerin kutsal bir duygu ile sarıldığı attır” (1980: 50). Eski Türklerde “insan kurbanı” sunma emareleri de vardır, örneğin Gök-Türklerdeki geyik avlayanın insan kurban etmesi Ural veya kuzey bölgelerinin tesiri olabilir. Kağanların mezarlarında düşmanlarının kurban edilmesi veya Hunlarda da olduğu üzere mezarları yapanların da kurban sunulması bu nevidendir (Kafesoğlu 1980: 52).

Türklerde insandan ziyade kurban edilen ata olağanüstü anlamlar yüklenir. Türk kültüründe “hemen bütün varlığını borçlu olduğu bu hayvanı insan ruhlu, icabında konuşabilecek ölçüde zeki, savaşlarda binicisi kadar cengâver, Gök Tanrı'ya ve atalara sunulacak en makul kurban, en muteber hediye sayılmıştır” (Halaçoğlu 1991: 27). Böylece eski Türkler atın “gökten indiğine” inanıp onu “kutsallaştırmış”, sahibi öldüğünde onu mezarına gömmüştür. Atın sahibi savaşta ölürse matem nişanesi olarak kuyruğu kesilmiştir (agy). Altay Türklerinin atı sırtına geçirip gövdesini göğe dikmeleri “onlara göre kurban edilmiş bir atın tüylerini saklamak da insana uğur getirmekte” (Aydın 2013: 255) oluşundandır. Türklerde hayvan kurbanı Gök Tanrı'ya “devlet ve milletin bekasını garanti altına almak amacı taşımaktaydı” (Bayat 2007, c. I: 236). 1930'larda hâlâ Kaçın ve 1913'lerde Beltir Türkleri Gök Tanrı'ya kurban merasimleri yapardı. Beltirler de kurban tayına Tıgır tayı (Tanrı kurbanlığı), Kaçınlar (Tegir tayı) derdi (age, c. I: 236).

Eski Türkler, Gök Tanrı'ya kurbanı Budun İlli Dağı kenarında nehir kıyısında verirlerdi. Tobalar yılda iki, Göktürk ve Kaçınlar her yıl, Beltirler 3 ayda bir kurban keserdi. Gök Tanrı dininde beyaz, mavi ve kırmızı renk önemliydi. Eski çağlarda Tanrı'ya sadece beyaz renkli, siyah beneksiz ve lekesiz at kurban edilirdi. Beyaz renk temizlik, yücelik, ilklığe işaret eder. Sonradan Sagay ve Kaçınlerde ebediliği simgeleyen mavi koç, atın yerini almıştır, geneldeyse başı siyah, bedeni ak koçlar kesilirdi. Göktürklerde at yanında boğa ve koç da kurban edilirdi. Merasimlere kadınlar katılmazdı (Bayat 2007, c. I: 237vd.). Atı kurban ettikten sonra eyer takımlarıyla beraber gömerlerdi.

At kahramanın en yakın arkadaşı sayıldığından eski Türkler kahramanlarını ölünce silahları ve atlarıyla beraber gömerdi. Bu gelenek İslamlıktan sonra da at boğazlanıp aşının verilmesi şeklinde devam eder. Osmanlılarda II. Osman'ın ölen en sevdiği

kıratının mezar taşı dikilir. İstanbul, Bursa-Karacabey ve Eskişehir’de Osmanlı devrinden kalma at haralarının yakınında at mezarları bulunmuştur. Naima Tarihi’nde denildiğine göre IV. Murad’ın tabutu harbe katıldığı ters eyerlenen üç atına çektirilmiştir. Bu gelenek Kırgız-Kazaklarda da görülür ki, onlarda da ters eyerlenen atın sahibinin elbiseleri ve külahı, bu eyere konularak evine götürülür (Eray 2004: 25, Batu 1962: 9).

2.1. Sudan çıkan at

Atın sudan çıkması konusu ilkel dönemlerden beri tüm dünya halklarının kültürlerinde olduğu gibi Türk ve Yunan/Germen kültürlerinde, ayrıca üç kutsal dindeki inanışlarda yatar. Buna göre su hayatın başlangıcı ve Tanrı’nın dünyayı/evreni üzerine yaydığı; yani yaratılan âleme hayat vermeye başladığı kutsal unsur, hayat iksiri olduğuna inanılmasındandır (Akman 2003: 235, Gencer –tarihsiz-). Eskiden beri Türkler atların su, dağ, gök, rüzgâr veya mağaradan zuhur eden kutsal aygırlardan türediğine inandıklarından atı da kutsal bilip bu unsurlarla ilişkili görür. Atın su menşeli olduğu Abdal söylencelerinde Kaf dağının ardındaki süt gölünde yakalanamayan atlardan bahsedilerek anlatılır. Buna göre Hz. Hızır bunları görmüş yakalayamamış, bu nedenle göle şarap dökerek onları sarhoş edip bir çift ancak yakalayabilmiş, kanatlarını koparmış ve ilk at böylece zuhur etmiş. Avşar efsanelerinde Hz. Âdem cennetten kanatlı bir atla çıkarılmış, atın kanatlarını Âdem koparmış ki, cennete geri dönmesin. Böylece kanat kuvveti de atların ayaklarına geçmiş. Bu atlardan birisi de Burak olarak Miraç’ta görülür. Fergana’da gök ve su menşeyli kanatlı atlardan türeyen ve kan terleyen asil Argamak atı da Türk kültüründe yerleşik inanç unsurudur. Bu atlar Kaşgarlı’nın Divan’ında yaban aygırıyla evcil kısrağın melezi olan “arkun” adlı at olabilir (Koçkar 2013: 278vd.). Başkurt inançlarında yine kanatlı bir at olduğuna inanılan Tulpar’ın kanatlarını kimse göremez, çünkü onları yalnız karanlıkta büyük engel ve mesafeleri aşarken açar. Kanatları gören olursa at kayıplara karışır denir (Tavul 2007: 199). “Başkurtların kahramanlık destanı olan Ural Batır’da ata tapınmanın izleri korunmuştur. Bu destanda Tulpar adı verilen kanatlı atlardan olan Akbuzat ve Sarat, gökyüzünde yaşayan tanrısal atlardır” (Tavul 2007: 199). Ayrıca Başkurt rivayetlerine göre, Büyükay’ın en dıştaki iki yıldızı semavi atlar olup, adları Buzat (Boz at) ve Sarat (Sarı at) olarak bilinir” (agy). Tüm Kuzey-Batı Türkçesi, Indo-Germen ve Kafkaslıların hayalî Nart Ülkesi’nde geçen ortak mitolojik Nart Destanlarında da çeşitli adlar altında

bu uçan atlar mevcuttur: Tulpar, Karaton, Gencetay, Tıgıjey, Gemuda ve Camidaj vs. Bunlar uçar, konuşur, gölden çıkmadır, tanrı tarafından kahramanlara hediye edilmiştir (age: 199-203).

Türk kültüründe mit, efsane ve destanlarında kadim zamanlardan beri bir aygırın sudan çıkıp diğer tayları aşıladığına inanılır. Köroğlu'nun Erzurum varyantını anlatan Behçet Mahir, Ürüßen babanın Bolu beyi için daha tayken Tercan'da satın aldığı sonradan Köroğlu'nun atı olacak Kırat ve ikizi Dorat için “Meğer bu kır ile dor deniz aygırından, bunları kulun tutmuş. [...] sahibinin bile bundan haberi yok, gulun tuttuğuna” (Kaplan vd. 1973: 2) der. Z. Velidi Togan'n ders notlarında da Köroğlu'nun kıratının sudan çıkan bir aygırın aşlamasından olduğu, Amuderya Vaxş havzasında Rusta Bık mevkiinde halkın sudan çıkan atlara inandığını söyler. Bu inancın M.Ö. 5.-3. asırlarda oraya giden Çin seyyahlarınca da doğrulanır diyen Togan, bu tür atlara Türklerin At-Bidev, Arapların Berzum taharri dediklerini kaydeder. At –Bidev adı Taharistan atlarının da adıdır. Bu Türk adları Rost-Bik adıyla Çin'e, Arabistan'a ve diğer yerlere yayılmıştır (Batu 1962: 46). Dede Korkut Kitabı, Bamsı Beyrek hikâyesinde de *deniz aygırı* veya *kulanından* bahsedilir (Tatlı ve Dikmen 2010: 54), böylece eski Türklerin su-at ilişkili inanışının Anadolu Türklerinde de devam ettiği ortadadır.

Bunun yanında Başkırdestan'daki Kıpçaklarda atlarının Kandıra Gölü'nden çıktığı oradaki köylülerin gölün dibinde bir aygırın bulunduğu, göl kenarındaki gözeden içen bir kırsığa aştığı, bundan bir tay olduğu ve seneye aynı aygırın yine orada yayılırken gölden çıkıp tayını yelesinden tutup suya çektiği ve bir daha da görülmediği efsanesine inanılır (Batu 1962: 46). Bu efsanelere Anadolu'da da inanılır, Kars Gölü civarında bir göl “Aygır Gölü” adındadır diyen Batu “Bu gölden çıkan at motifi Türklere has bir motiftir. Bidev-at Köroğlu'nda da çok geçer. Holuflu da bu atı (Koçak-at, Bay at) diye izah eder. [...] Bidev-at tabirine bilhassa Bozdoğan hikâyesinde, Dede Korkut'ta, Battal Gazi'de de tesadüf edilir. Türkmenler de cins atlara bu ismi vermektedir. Denizden çıkan ata Dede Korkut'ta da tesadüf edilir” tespitlerini yazar (1962: 46vd.). Köroğlu kuş avlamış bir gözede temizlerken kuşlar canlanıp uçmuşlar Köroğlu'nun atı da rivayete göre bu Abıhayat suyundan içmiş ama Köroğlu bu fırsatı kaçırmıştır. Ondan bu kıratın hâlâ aramızda yaşar denir. Köroğlu'nun ölümünde de 40 gün yas tutup yem yemediği anlatılır. Benzer hikâye Dede Korkut - Bey Böyrek'te anlatılır. Böyrek esir edilince atı bir taşın dibinde 7 yıl kalıp yosun tutar (Batu 1962: 48). Karakurt'a göre Köroğlu'nun at

yüzünden kör edilen baba motifi aslında Türk mitolojisindeki “körler tanrısı Alığ Han”dır. Alığ Han “Bir dağ ruhudur. Kör bir ihtiyardır. Köroğlu Destanı’ndaki Kör Ata motifinin arkaik varyasyonudur. Dağlardaki at sürülerini korur. Kanatlı atlar yüzünden kör olmuştur. Köroğlu’nun babası da bir at nedeniyle bulunduğu yörenin beyi tarafından kör edilmektedir” (2011: 24, 136-137). At Hıdır Nebi destanında da önemli roller alır.

2.2. Uçan at Tulpar ve göksel değerli at

Türk mitolojisi, efsane, destan ve hikâyelerinde uçan “hızlı at” motifine sık rastlanır. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen kanatlı, uçan atlara; Tulpar’ın varlığına inanılır. Ü. Taşkın’dan aktaran Koçkar, bir Teleut efsanesine göre tanrı atla yeryüzüne inmiştir. Manas’ın atı Kula görünmez kanatlıdır, esrarengiz güçlere haizdir. Başkurtlar, Tulgar adlı kanatlı atın (Tulpar) onlara gökten haber getirdiğine inanır. Bu inanç Anadolu’da da yaşamaktadır. Orta Asya Türk anavatanında “kimsenin yakalayamadığı atların yaşadığı bir dağ”dan da bahsedilir. Bu “kanatlı veya uçan atlar” miti bu efsaneden kaynaklanmış olmalı der Roux (2005: 44). Eski Türk destanlarının çoğunda Tulpar denen bu uçan kanatlı atlardan bahsedilir. K. Mahmud bundan dolayıdır ki “At Türk’ün kanadıdır” (DLT, I. C.: 49) demektedir. Aynı eserde “Kuş kanadın, er atın ile” (DLT, I. C.: 35) atasözüyle Türkler için “4 ayaklı anlamında her türlü hayvan sürüsüne” (Sümer 1983: 7) kullanılan “yılıkı” (DLT, III. C.: 34) da denen atın Türklerdeki sosyal ve siyasi anlamını anlatır. “Divanu Lugat’it Türk’te ‘at’ sözcüğü kök hâlinde 191 kez, bir o kadar da ek almış vaziyette geçer” (Akman 2003: 233) olması bunu açıkça gösterir. Türkçede atla ilgili de 50 atasözü vardır (Halaçoğlu 1991: 31). Ayrıca “Dede Korkut Destanlarında da ‘at’ sözcüğü kök hâlinde 90 kez geçer” (Akman 2003: 233). Eski Türklerde yund: genel olarak at anlamında kullanılır (Kaşgarlı M. 1985, DLT III: 7).

Türk halk kültüründe Hz. Muhammed’in (a.s) Burak adlı cennet atı da söylendiği gibi zaten Miraç’ta göğe uçtuğuna inanılır. Bu minhalden Baba İlyas’ın Amasya Savaşı’nda ölmeyip atıyla göğe çıktığına inanılır. Türk masallarında da uçan atlara “kamer tay” veya aygırlara rastlanır: Batu Köprülüzade’nin “Kul Mustafa ..” eserinden (s. 47), aktardığına göre eskiden “Kanatlı atlara Türkler Tulpar der. Efsanelere nazaran bu atın kanatları yalnız uyurken görülür. Tulpar, Türkçede savaş atı manasında kullanılır” (Batu 1993: 48). At Türk’ün zihninde rüzgâr gibi koşan, hatta uçan ve kanatlı olarak düşünülür. Türk destanlarına da geçen bu uçma özelliklerine haiz mitolojik atlar

şunlardır: Kırat (Köroğlu), Aşkar (Battal Gazi), Boz Donlu (Hızır), Almambet (Manas) (Tatlı ve Dikmen 2010: 54).

Er Töştük efsanesinde de kanatlı atı bulmaktayız, eşinin verdiği başka bir at da kanatlı ve olağanüstü özelliklere haizdir, sadece belli yerlerde görülür diğer zamanlarda gri toz bulut biçimindedir (Roux 2005: 148). Mem-i Alan destanında “rüzgâr süratli olan “Boz rahvan”, “gökten inen şimşek gibi” ardında toz duman bırakarak “altı aylık yolu on beş gün on beş gecede” alır (Başbuğ 1986: 49). Abakan Tatarlarının Kartaga Mergan destanındaki kahramanın atının ‘bir aylık yolu iki günde, bir yıllık yolu yedi günde’ aldığı anlatılır (age: 50). Efsanelerdeki ‘Kamertay [...] gül suyu içer, badem yer, havada rüzgâr gibi gider. Sevdği adamı göz açıp kapayıncaya kadar istediği yere ulaştırırdı’ (agy). Rüzgâr gibi uçan atlar arasında en meşhuru “Köroğlu’nun kanatlanıp uçarak avlunun duvarlarını aşan ünlü atıdır” (age: 52). Köroğlu’nun Erzurum varyantında İmrakor Ürüšan, oğlu Ali’ye (Köroğlu) “Oğlum tavlının pencerelerini bütün kapat. Bu iki hayvanı zindan içinde besleyeceksin [...] hayvanların arpasını verdiğin zaman arkana dönüp geri bakmayacaksın. Çünkü [...] bu küheylanı cenab-ı Allah rüzgârdan halketmiştir. [...] geri dönüp arkadan baktığın gibi kanadı kırılır, küçülür” (Kaplan vd. 1973: 6) der. Karanlıktaki tavlada beslenmeden 3 sene, sonra su dolu çamurlu bir tarlada denenen kıratın tırnağına bile su, çamur değmemiştir. Böylece Baba-oğul Kırat’ın iki kanatlı olduğunu ve uçar gibi koştuğundan tarla balçığına batmayıp sıçradığını anlarlar: “Kıratın dört ayağının zerre kadar bir ıslağı yoktur” diyen oğluna İmrakor : “ [...] kır kemale vardı. Kanatsız bir kuştur bu at” (age: 13) der.

M.Ö. 13 yy. henüz Yunan mitolojisi yokken uçan at Tulpar Türklerin mitolojisinde mevcuttur. 14. binden başlayan Türk tamgalarında da Tulpar kazınmıştır. Gökyüzü atları denen bu atlar Saymalış’ta mevcuttur. Burada “gökyüzü atları” olarak isimlendirilen at resimleri, “göklere çıkan şamanlar ve Güneş-adamlar” çizilmiştir (Somuncuoğlu 2011: 40, bkz. Gökyüzü atları resimleri: 51, 77-79, 173, 175). M.Ö. VII. asırla II. asır arasında tahmini olarak tarihlendirilen Pazırık Halısı’nda Türk Run alfabelerini, at, keçi ve çiçek motifleri işlenmiştir (Görgünay 2003). Yukarı Lena Şilşkin yaylasında da bu gelenekle “dörttnala uçarcasına giden atlar” çizilmiştir (Aydın 2013: 255). M.Ö. 13. yy’dan beri bilinen Türk mitolojisindeki bu kanatlı at daha sonra ortaya çıkan ve Avrupa Germen kültürüne temel teşkil eden Yunan mitolojisinde Pegasus/Pegasos adıyla yerini alır. Arkeolojik olarak da Kazakistan’da keşfedilen Esik

Kurganı’nda bulunan “altın elbiseli adam”ın altından yapılmış elbisesinde Tulpar figürü vardır. Tulpar’ın adı, Türk, Kırgız ve Altay mitolojilerinde geçer. Türk destanlarında atlar da sahipleri kadar olağanüstü özelliklere sahiptir. İnsan dilinden anlayan ve insan gibi konuşabilen atlar, çoğu zaman sahiplerini tehlikelerden korurlar ve ölümden kurtarırlar. Uçma yeteneğine sahip olan bu atlar eski Türk destanlarında Tulpar adıyla bilinirler. “Başkurtların kahramanlık destanı olan Ural Batır’da ata tapınmanın izleri korunmuştur. Bu destanda Tulpar adı verilen kanatlı atlardan olan Akbuzat ve Sarat, gökyüzünde yaşayan tanrısal atlardır.” Ayrıca Başkurt rivayetlerine göre, “Büyükhayı’nın en dıştaki iki yıldızı semavi atlar olup, adları Buzat (Boz at) ve Sarat (Sarı at) olarak bilinir.” (Tavul 2007: 199).

Başkurt inançlarına göre Tulpar adı verilen kanatlı atın kanatlarını hiç kimse göremez. Tulpar kanatlarını, yalnız karanlıkta, büyük engelleri ve mesafeleri aşarken açar. Eğer birisi tarafından kanatları görülürse, atın kaybolacağına inanılır (Tavul 2007: 199). Tavul, Tulpar hakkında şunları tespit eder:

“Karaçay Malkar folklorunda da Küçükayı’nın iki yıldızı Sarı aygır ve Toru (Doru) aygır adlarıyla tanınır. Eski Türk destanlarının Tulpar adını taşıyan uçan at motifine Kuzey Batı Türk lehçelerinin hemen hepsinde ve Uygurca’da rastlamak mümkündür. Tulpar adlı uçan at İdil Ural’da Başkurtlar ve Kazan Tatarları arasında, Orta Asya’da Kazaklar, Kırgızlar, Altaylar, Karakalpaklar arasında olduğu kadar, Kafkaslarda Karaçay Malkarlılar ve Kumuklar arasında da yaşayan en canlı destan unsurudur. Çeşitli dillerde konuşan Kafkasya halklarının dillerinde ve folklorlarında da Tulpar adının karşımıza çıkması, onların Kumuk ve Karaçay Malkar Türkleriyle girdikleri kültür etkileşimin bir sonucudur. Kumuk Türkçesinde; “Tulpar dünyanı birevü buç çağında busa da, öz yolkısın tabar (Tulpar dünyanın bir köşesinde olsa da, kendi sürüsünü bulur)” atasözünde tezahür eden Tulpar adı, onların komşuları olan çeşitli Dağıstan halklarının dillerinde de kendisine bir yer bulmuştur. Avar, Lak, Andi, Dargı ve Tabasaran dillerinde Tulpar kelimesi yaşamaktadır (Tavul 2011).

Dünyanın en uzun destanı olan Kırgızların Manas Destanı’nda, Manas’ın ünlü savaşçıların sürdürdüğü, kanatlarıyla rüzgârdan daha hızlı koştuğu söylenen efsanevi atlar vardır. Başkurt inançlarına göre kanatlarını hiç kimse göremez. Etimolojik olarak Tulpar (tul/yul) adının kökeni Moğolca zulbah (kel, saçsız) sözcüğüyle alakalı olabilir.

Çünkü Türk mitolojisinde kel atlara sık rastlanır ve kellik kahramanlarda olduğu gibi atlarda da gücü simgeler. Yol sözcüğü ile de aynı kökten gelme ihtimali vardır. Tulu sözcüğü eski Altyacada kıraç rengi ifade eder (Karakurt 2011: 211vd.). Ayrıca Türk efsanelerinde adı geçen sıra dışı at türleri şunlardır: 1. Yılmaya: kanatlı at, 2. Tulpar: uçan at, 3. Kilin: boynuzlu at, 4. Ciren: konuşan at. Bu atlardan Kayçı Ceren ve Kamçı Ceren en iyi bilinen iki tanesidir, 5. Burşun: ikiza atlar: Ak Burşun ve Kök Burşun. Uçabilen atlardır (age: 36vd.). Türk mitolojisinde ve efsanelerindeyse bu tek boynuzu olan at “kilin” olarak geçer: (*Kil/Kel/Gel*) kökünden türemiştir. Güç, toprak ve çamur anlamlarını taşır” (Karakurt 2011: 133). Moğolların gizli tarihinde arkadaşı Camokan’ın, Timuçin’e (Cengiz Han) “boynuzlu bir at hediye ettiği” yazılıdır. Mostaert bunun gerçek boynuz değil, Ordoslarda rastlandığı gibi “birkaç santimetre uzunluğundaki silindir biçiminde nasırdan ibaret olan bir urdu” olduğunu vurgular ve halk bu ata “boynuzlu at diyordu” der. Burada Moğolların “nasırın böyle algılanması ve ata olağanüstü bir özellik katması” söz konusudur (Roux 2005: 37vd). Bu hayvan büyük olasılıkla Altaylıların efsanelerden veya gerçekten tanımış olabilecekleri gergedan da olabilir. “Dolayısıyla kanatlı tekboynuz efsanesinin başlangıcından en azından Orta Asya’da buna karşılık gelen gerçek bir hayvan yaşamış olmalıdır” (Roux 2005: 40). Daha sonraları bu hayvan efsanelerde “hızla değiştirilmiş ve batıda tanıdığımız ince, uzun ve hafif biçimini almıştır” (age: 40vd.). Türk Pazırık mezarlarında bulunan nesnelerdeki resimlerde de “atlar boynuzludur” (Roux 2005: 246). Bang ve Gabain’e dayanarak Roux, Turfan bölgesinde bulunan Türkçe bir yazıt ‘av hayvanı kanatlı tekboynuzun boynuzu gibi yüksek’ (kalan keyik)‘ diye yazıldığı ve Türklerin bu hayvanı bildiğini yazar (age: 41). İbni Fadlan da seyahatnamesinde “deveden daha küçük boğadan daha büyük” bir karma hayvan olduğunu başı deve, gövdesi katır, kuyruğu boğaya benzediğini, başının ortasında kalın ve yuvarlak bir boynuz olduğunu anlatır (age: 41).

Ayrıca “kendisi veya atası sudan (gölden) çıkıp gelen (sudan doğan) bir atın / hayvanın olağanüstülüğü söz konusudur. Böylesi bir canlı sıradışı ve olağanüstü niteliklere sahiptir. Örneğin Köroğlu’nun atı sudan çıkmadır. Bazen sudan çıkmanın yansıması (soyun diğer tarafı) çölden gelme olarak ifade edilir” (Karakurt 2011: 185). Türklerde at kültüründen bahsedebiliriz; Saha Türkleri ve Buryatlarda at sürüsü ilahelerinin bahadırları güneş ülkesine götürür ve Cengiz Han’ın atı gökten inmedir. Ergenekon’dan at sırtında

çıkılır. Türk atasözünde dendiği gibi “At, avrat ve silah kimseye emanet edilmez” vs. (Aksoy 1998: 41vd.).

Hunlardan beri Türklerde “at kültü” mevcut olup Türk ad verme biliminde -onomostik- önemli yere sahiptir: “Türk kültüründe at, uçan, konuşan olağanüstü bir varlık olarak da görünür [...]. Atların gökten, sudan, topraktan veya yelden yaratıldığına dair birçok efsane vardır. Bu anlamda at kutsal bir varlık olarak yer alır” (Çınar 1983: 29, 59, Eray 2004: 24). Doğu Anadolu efsanelerinde hâlâ sudan çıkan atlar inancı anlatılır (Kalafat 1995: 53). Atların doğuşunun rüzgâr, mağara, toprak ve su kökenli olduğu, İslam inancından sonra da insanın dört temel unsuru olduğu gibi atın da ona benzediğinden mizaç olarak su, ateş, toprak ve havadan yaratıldığı söylenir. İnsandan sonra en şerefli mahlûk sayılır. Evliya Çelebi de atı insanın karındaşı olarak betimler. Çınar’ın derlediği bilgilere göre aynı ifadeler Dede Korkut’ta Hz. Muhammed’den (a.s.) rivayet edilir: Allah’ın at yaratmak muradı olunca “poyraza onun dostlarına sebebi izzet, düşmanlarına sebebi zillet” der ve yerden bir miktar alıp at yaratır. Atın sesini de mübarek kılar, bu nedenle Âdem kendine sunulan tüm hayvanlardan sadece kişnemesinden etkilendiği atı seçer. Hz. İsmail nesebinin karışmamasının tedbirlerini sağlar. Zevcesini ve atlarını sevmek Müslümanlar için Muhammedi bir sünnet olup, “at Rabb’ini bilen iyi insanlar için yaratılmıştır” denir. Çünkü onlara uğur, bereket ve mutluluk getirdiğine ve 3 türlü attan biri yüce Allah’ın, diğeri insanın, üçüncüsü üstüne müşterek bahis oynanan şeytanın emrindedir diye inanılır. Allah ve insanlık için at beslemek sevap, gaza diye gösteriş yapılan at sahibine günah getirir denir. “At Allah’a sahibine rızık vermesi için dua eder” inancı hâkimdir. Hz. Muhammed (a.s.) atın kuyruk ve yelelerini kesmeyi yasaklar. Aslında bu tüm canlılar için özür bırakma anlamında yasaklanır. Bir hadiste “Hayır ve bereket attadır” (Cubeyr rivayetli hadis) denir. Ebu Kutade’ye göreyse İslam peygamberi siyah atı hayırlı görüp, alnı burnu ve üst dudağında biraz ak ve sağ ön ayağında sekil (beyazlık) olmasını över. Baytarnâmelerde atların ürkütülmemeleri, Tanrı tarafından mübarek kılındığı, onu beslemenin ve ona iyi bakmanın sevap olduğu yazılıdır. Hadislerde Allah’ın “at için on rızık” verdiği, “biri ata dokuzu sahibinin yediği, atın sahibine dua et”tiği ve at beslemede “büyük hayırlar” olduğu aktarılır (Çınar 1993: 63). Hz. Muhammed’in (a.s) de bizzat 19 adet atının olduğu rivayet edilir. “Kıyamete kadar atların alnında hayır vardır”, “Bereket atların alnındadır” ve “Cihat için at yetiştirene bir şehid sevabı vardır” gibi hadisler atın önemini gösterir. Kuran’da

“Besili atları hazır bulundurma” emri de verilir (Çınar 1993: 59-62). Bundan başka 5 surede daha atlardan bahsedilir¹. Atın cenklerde gazilerle beraber zikredilmesi Yüce Allah’ın ata verdiği değeri gösterir.

3. Türk halk kültüründe atın bizzat varlığı etrafında oluşan batıl inançlar

Türk kültüründe ata derin içgüdüler yakıştırılmıştır. Hamile bir kadın atların yanında çok gezdirilirse rahat ve vaktinde doğum yaptığına, bazen de bazı bölgelerde hamile kadının atlardan uzak tutulması gerektiğine inanılır. Hunlar gibi “Kırgız Türklerinde çocuğa ilk ata binış merasimi düzenlenir. Bunun için çocuk yürümeye başladıktan kısa bir süre sonra ona ağaç dalından mutlaka bir at yapılır ve çocuk o ata bindirilir” (Kalafat 2014). Kırgız Türklerinde ilk ata binış törenlerinde, çocuk ata binmiş vaziyette, toplanan köy halkı ve misafirlerinin önünden geçerek onları selamlar. Bu uygulama çocuğun ileride iyi bir lider ve yönetici olacağının göstergesi olarak algılanır. Bunun gibi doğum, ilk saç kesimi ve sünnet gibi olaylarda at kurban edilmesi ulak adlı at yarışları yapılması veya çocuğa at hediye edilmesi de Kırgız Türk âdetlerinde kültüre işlenmiş unsurlardır (Kalafat 2013). Ayrıca Şam Türkmenlerinde çocuğun ilk “day duruşu” (ayakta durabilmesi) dolayısıyla komşulara un, buğday ve ilk ata binmeleri vesilesiyle merasim düzenlenir. Özbeklerde at oyunu erkekliğe geçişin simgesidir (Kalafat 1998: 24). Özellikle Batı Türklüğünde, “at murattır” atasözüyle atın rüyada görülmesinin gören kişiye saadet, murat ve kut getirmesi anlatılır. Ayrıca anne adayının rüyasında at görmesi bebeğin cinsiyetinin istediği gibi olacak gibi tabir edilir. Örneğin rüyada at görülürse murat gerçekleşeceği, at çocukları koklarsa bu tayının olacağına işaret olarak sayılır. İslami rüya yorumunda, İmam Cafer Sadık’a (a.s) göre at görmenin beş tabiri vardır: 1-İzzet, 2-Mertebe, 3-Hükümdarlık, 4-Büyüklik, 5-Hayır ve bereket. Hz. Danyal’a göre Arap atı büyüklik, izzet ve makama işaret eder

¹3:14 - İnsanlara kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar, ekinler kabilinden aşırı sevgiyle bağlanılan şeyler çok süslü gösterilmiştir. Halbuki bunlar dünya hayatının geçici faydalarını sağlayan şeylerdir. Oysa varılacak yerin (ebedî hayatın) bütün güzellikleri Allah katındadır. 8:60 - Siz de gücünüzün yettiği kadar onlara karşı her çeşitten kuvvet biriktirin ve cihad için atlar hazırlayın ki, onlarla hem Allah'ın düşmanlarını, hem de kendi düşmanlarınızı, ayrıca Allah'ın bilip de sizin bilmediğiniz daha başkalarını korkutasınız. Allah yolunda her ne harcarsanız onun sevabı size eksiksiz ödenir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız. 16:8 - Hem kendilerine binesiniz, hem de zinet olsun diye atları, katırları, ve merkepleri yarattı. Ve şu anda bilemeyeceğiniz daha nice şeyler yaratacak. 38:31- Hani kendisine bir zaman akşam üstü iyi cins ve rahvan atlar gösterilmişti. 38:33 -"Geri getirin onları bana!" dedi ve artık onların bacaklarını, boyunlarını silmeye başladı. 59:6 - Allah'ın, onlardan peygamberine verdiği ganimetlere gelince siz onun üzerine ne at, ne de deve sürmediniz. Fakat Allah peygamberini, dilediği kimselerin üzerine salar. Allah her şeye kadirdir (<http://www.kurandacanlilar.com>.)

(<http://www.diyane-truya.-at> rüyası). Karakurt atla ilgili Turan/Türk halk inançlarını şöyle özetler:

“Atın rüzgârdan yaratıldığına inanılır. Böylece rüzgârın gücü ve hızı ata geçmiştir. Ev yapılırken en büyük direğe veya çadırın orta direğine at kanı veya at sütü sürülür. Dağ, orman ve ateş ruhlarına dua edilirken kırmızı at yelesi kullanılır. İyi at, uçan kuşa yetişir, hiç yorulmaz, düşmanı hisseder, sahibini önceden uyarır, kahramanın durumunu anlar, rengini değiştirir, ölen kahramanı bırakmaz vatanına geri götürür, yaralı sahibini iyi birisinin yanına yetiştirir. Demirkazığa (kutup yıldızına) bağlı olan **Akboz At** ve **Gökboz At** bu kazığın etrafında döner dururlar. Başkurt destanlarında Buzat (Boz At) ve Sarat (Sarı At) olarak yer alırlar. Balkarlara göre ise adları Doru Aygır ve Saru Aygur şeklindedir. At olan eve şeytan girmeyeceğine, nefesinin cinleri kovduğuna inanılır. Türklerde at ile ilgili yüzlerce kelime vardır. Aygır: erkek at, kısarak: dişi at demektir. Argumak, Yabu, Kulan, Tarpan gibi yabani türleri vardır. Atın kuyruğunu, kadının saçını, erkeğin bıyığını kesmesi yas işaretidir. Ve bunlara izinsiz dokunulması ya da kesilmesi de hakarettir. Evin en büyük orta direklerine **at kanı, at yağı veya at sütü** sürülür. Kam ateşin önünde ayin yaparken **Ak At derisi** üzerinde dua eder ve yerin, dağın, ormanın ruhlarına yakarırken Kımız saçıp **at yelesi** sallar. At sütünden yapılan kımız birçok derde deva denirken, at eti kansere şifa verir inancı hâkimdir (Kalafat 1998: 26). Bazı yörelerde masaların ayakları at toynağı şeklinde yontulur. Altaylarda 1900’lü yılların başında dahi ölümler atlarıyla birlikte gömülmekteydi. Rüyada kuyruğu kesik at görmek ölüm haberidir, gören kişi ölecek demektir. Atlar, ruhları öbür dünyaya taşır. Karakalpak’lar tabuta Ağaçat derler. Şeytanların atları üç ayaklıdır. Kutlu atlar güneş diyarından gelirler. Dağdan çıkma ise sudan çıkma kadar yaygın olmasa da farklı bir özelliktir. Hz. Muhammed miraca çıkarken **Burak** adı verilen bir binek hayvanı kullanmıştır ve bu binek Türklerce daima at olarak tasavvur edilmiştir. Burak kelimesi Arapça berk (şimşek) kökünden türemiş bir kelimedir ve hızlılığı, ışığı ifade eder. Türklere göre atlar güneşten yeryüzüne inmiş varlıklardır. Köroğlu’nun atı deniz aygırı ve çöl kısrağının birleşmesinden türemiştir. Bu dünyaya ait atlarla öte dünyaya ait atların birleşmesinden doğan taylar çirkin olur ama sonradan değişirler. Mançu dilinde Adun, Evenk dilinde

Avdu olarak yer alır. Türklerde ve Moğollarda insanın düşünce gücü bir taya benzetilir ve adına **Buyan** denilir. At Türkler ve Moğollarla özdeşleşmiş bir canlıdır. Türkler atlara renklerine göre isimler verirler: Akat, Buzat, Kırat, Alat, Sarat, Karat, Dorat... Kara At'ın yeraltına giderken, Ak At'ın ise gökyüzüne giderken kullanılacağına inanılır ve bu nedenle yeraltı Tanrısına Kara At, gökyüzü Tanrısına Ak At kurban edilir" (age: 36vd.).

Erzurum-Muş yörelerinde evlenme çağı geçtiğine inanılan kızlar, kismetlerinin açılması için minarenin şerefesine çıkarak etrafını oklavaya üç defa at gibi biner ve "Kırnavınız ve âdetiniz batsın, it balalılar" diye bağırır, böylece kismetinin açılacağına inanırlar (Kalafat 1998: 27, Kalafat 1995: 102). Türk evlenme törenlerinde de at başroldedir, gelin ata bindirilerek eve götürülür. Kız istemede anneye süt hakkı olarak at verildiği gibi (Karaçay-Malkar), çengbez gibi atlı oyunlar (Alikan aşireti), kapı bağı gibi bahşişler, gelinin at üzerinde yeni evine götürülmesinde yaşanan diğer ritüeller atın Türk'ün hayatındaki önemini gösteren "inanç muhtevalı değerlerle yüklüdür" (bkz. Kalafat 1998: 27-28). Kazak, Kırgız ve Anadolu'da (Karadeniz-Akdeniz bölgeleri) cenaze dönüşü atlara seri dönüşler yaptırılarak hızla kaçırlır, bu ölü ruhların takibinden kaçmak içindir. At, sahibi ölünce cenazesine götürülür, giysileri atının üstüne örtülür (Karapapak), atı süslenir veya sahibinin elbiseleri bir ağaca giydirilip atına bindirilir (Beydilli, Baraklar). Ölü sahibinin atına, cenaze törenine gelenlerin atlarına göre daha farklı muamele gösterilir (Kafkas Türkleri). Eski Türklerde sahibinin mezarına silah, eşyaları ve atı da gömülür. Bugün de olduğu, gibi çoğu Türk ilinde ölene yas alameti olarak atın kuyruğu, ailesinin ise saçları kesilir. Atın sahibi ölürse onu seven atının da öldüğü, yöreyi terk edip yem yemediği hâlâ anlatılır (Karaçay, Kars). Doğu Anadolu Türk aşiretlerinde ölen genç ise atına kırmızı, yaşlıysa siyah şal bağlanır ve silahları eyerine asılır. Toroslarda buna "kara bayrak, kara giysi" denir (Kalafat 1998: 29). Atın rüyada görülmesi Türk/İslam halk inancında hayra yorulur. "Rüya nübüvvetten bir cüzdür" hadisine göre de inanca yerleşen rüya tabirinde at iyiye yorumlanır, ancak kırat ölüm demektir (Başbuğ 1986: 36). Kırat eski Türklerin de en sevdiği atlardandır ve onu "kutsal" bilirler:

"Göktürk metinlerinde en fazla ondan söz edilir, beylere en layık o görülür. Şamanlar kırat kurban ederler. Köroğlu destanlarının en canlı kısımları 'kırat'a ilişkindir. Türk masal tiplemesinde 'yardımcı hayvan motifi' kırattır.

Karacaoğlu'nun Dadaloğlu'nun övgüler düzdüğü güzelim kırat birçok atasözü ve tekerlemelerde geçer" (Eray 2004: 28).

Türk halk kültüründe atla ilgili mevcut **büyü** inançları şunlardır: Büyü yapımında veya bozumunda at büyük rol alır. Kendine büyü yapılan kişi sabah kırata binerek çay veya dereden 7 kez geçerek kurtulduğuna inanılır. Gelin attan inerken üzengi arasına taş koymakla damat erkeklikten edilir. At derisine yazılan muska kadının göbeğine bağlanırsa çocuğu olur. Lohusa ve bebeğe dadanan alkarısı, kırata arpa yedirilirse kovulur; at nalına delikanlının sevdiği kızın adı yazılıp 7 besmele ile bir Kuran süresi (Zilzal) "eştata" kelimesine dek 3 kez tekrarlanarak 7 gece 70 kez okunarak Allhümme sehhrilî x kızı x diyerek dua ile murada kavuşturulur denir (Başbuğ 1986: 36-37). **Nazara** karşı kullanılan at nalı, koruyucu olarak da kullanılır. Türk halk inancına göre nal kaza ve beladan, kem göz ve bakışlardan korumak amacıyla dükkân, ev ve ahırların kapılarına bazen de hayvanların boynuna asılır (Eray 2004: 29). "Bir kimsenin rüyasında at nalı görmesi; her zaman için iyiye ve hayra yorumlanır" (www.diyane-tru-yu-a-t-nalı-). Atın boynuna asılan **gerdanlık** yine batıl inanca giren bir konudur. Buna halk arasında nazarlık da denir. Ata göz değmemesi için sicim, renkli kaytan veya kayıştan vs. yapılır ve göz alan mavi boncuklarla süslenir veya muska yazılarak atın gerdanına üçgen olarak bir deriye sarılıp asılır. Bunun yerine atın gerdanına domuz dişi asıldığı veya renkli püsküllerde nazar maksadıyla asıldığı da olur (Sümer 1983: 38-66).

Altay Türklerinde yapılan törenlerde kam (şaman) kapısı doğuya kurdurulan çadırın kapısı üzerine temsili ağıl ve ahır kurdurularak, kapısına **at kılı** asılarak tuzak kurulur (Başbuğ 1986: 68). Bu tuzağın alkarısı (albastı) benzeri kötü ruhlara karşı olduğu açıktır. Türk aşiret destanlarında da kahraman, atının kuyruk kılını dostlarına verir ve dara düştüklerinde bu iki kılı birbirine sürtmeleri hâlinde yardıma geleceğini söyler. Hızır'da da aynı motife rastlanır (Başbuğ 1986: 67).

Türk halk tabibliğinde ağrı, sızı ve akciğer veremi gibi bazı hastalıkların iyileşmesinde **at yağı** kullanılır. Türklerde Orta Asya'dan beri "**At kuyruğunun** özel hallerde bağlanmış oluşu [...] bir adanmışlık olayıdır. Yaşamayan çocuğun türbeye götürülüp 7 veya 9 yıl saçının belirli bir kısmının tıraş edilmemesi veya yaşlı kadının saçını kesmesi, yorması ile bağlantılı olmalıdır" (Kalafat 2014).

Atın jest ve mimiklerinden anlam/kehanet çıkarma da yaygındır. Kaşkay Türklerinde at sırt üstü eşinir ise havaların bozulacağına inanılır. Yola çıkan kimsenin atı ilkin sağ ayağını atarsa o seyahatten olumlu sonuç alınacağı, eşiğin dışında erkek at kişnetilirse o evde rahat doğum yapılacağı (Doğu Anadolu, Kaşkay Türkleri) alkarısının çelik, mavi boncuk ve erkek attan korkup kaçtığı ve böylece doğumun kolaylaştığı (Ağrı çevresi) sanılır. Kırk basan çocukların yol ağzında bir atının geçmesini görmesiyle sıhhatli olacağına inanılır (Ağrı-Elazığ). Bu atın genelde erkek at olması daha iyidir. Türk dünyasının genelinde **at nalı**nın nazarboncuğu olarak kullanılması, çocukların omuzları için yapılmış nazarlıkların arasına at nalı konması (Toroslar), savunmasız olan bebeğin nazardan korunması için **atın kuyruğuna** “ören” (kızıl bez) bağlanması ve yine nazara karşı iyi geldiğine inanılan kızılıcak ağacından kesilen uzunca bir dalın atın veya sığırın kuyruğuna asılması da (Karaçay) önemli Türk halk inançları arasındadır. Binaların temeli atılırken temele konulanlar arasında at nalı konması da bilinir (Elazığ). **At kılının** nazara karşı koruyucu olduğu (Anadolu), nazara karşı koruyucu önlem olarak ambar ve ahırlarda kapı başlarına **at kafatasının** çakılması, sırığa geçirilip bacalara dikilmesi, bostanların çitine bağlanması (nadir görülür), evliya nefesi gibi “Bir atın nefesi 7 komşuya şifadır” inancı (Kuzey Doğu Anadolu), atın sağ alt karın boşluğundan sola geçilerek ve bu uygulama 3 defa tekrarlanarak kişinin bazı musibetlerden, illetlerden kurtulduğuna inanılması da atla ilgili diğer Türk halk inançlarındandı. Bu uygulama atın altından geçmekle olan, delikli taşa da uygulanan bir olgudur. Âdeta kara iyelerin etkinlik alanından çıkılmış olunur. Ayrıca Anadolu kırsalında (Toroslar) at izinde kurt izinde olduğu gibi hikmet aranır”⁴ (Kalafat 2014, Kalafat 1998). Anadolu’nun çeşitli yörelerinde atın karnı altından geçmenin beklentisi şudur: “At gibi delikanlı maşallah” sözüyle atın fiziki gücünün vurgulanması (Makedonya), yağmur duası için halkın atın kafa kemiğine ilgili sureleri okuyarak onu suya atması ve yağmurun fazla yağması hâlinde bu kafa kemiğinin sudan çıkarılması (Batı Anadolu’nun bazı kesimleri, Haymana, Posof), yine yağmur duasında çoluk çocuk çıkılıp Allah’a yakarılırlarken koyunların kuzularından, kısrakların da taylarından ayrı tutularak âdeta meleştirilmesi (Doğu Anadolu kuzeyi, Toroslar), “ayak açma” adı altında yürümeyen çocukların Üsküdar’daki Karacaahmet Mezarlığı gibi **at mezarına** getirilip gezdirilmesi, aynı çocuk yürüdüğü zaman buraya gelinerek kurban kesilmesi atla ilgili diğer Türk halk inançlarındandır (Kalafat 2014, Kalafat 1998: 25).

Türklerde at toplumsal tören ve şöenlerde başroldedir. Kırsalda hâlâ gelin ata bindirilerek babaevinden oğlanevine götürölür: “Gelin ata binmiş ya nasip demiş” atasözü bu gelenekte kadere olan inancı anlatır. Yine çocuk sünnet olurken köy halkı bu olaya şahitlik etsin diye toya davet edilir ve ikram olarak at (Orta Asya Türklerinde) ve davar (Kuzey Batı Türklerinde) kesilir. Buna karşın davetliler de ineğin yanında hediye olarak at getirir. Kırgızlarda bebeğin kırkı dolup ilk saç, karın saç kesilince yapılan saç toyunda saç en itibarlı kimseye kestirilir ve bu kişi saç kesen çocuğa at hediye eder. “Özbek Türklerinde sünnet düğünlerinde ‘ulak’ adı verilen at yarışlarının yapılması âdettedir.” Türklerde insanda saçın attan kuyruğun kesilmesi Hun Türklerinden beri bilinen yas alametidir (Keleş 2010: 298vd.). Kazaklarda yas alameti olarak ölen kimsenin yakınlarının saçları kesilirdi. Ayrıca varsa **atının kuyruğu** kesilirdi. Yasda (yuğ) saç yolmak, sine dövmek, yüz yırtmak, başa toprak atmak Aras vadisi Türk kültür coğrafyasında giderek azalmış olsa da çok rastlanan uygulamalardır. Kırgız Türklerinde at sürülerini nazar ve benzeri (kara iyelerden) tehlikelerden koruyacak özel atlar beslenir. Bunlara iki yaşına gelinceye kadar dizgin vurulmaz ve binilmez. Serbestçe dolaşan ve sürüyü koruduğuna inanılan bu atlara **üyür** denir. Bu maksatla 20-30 tay hazırlanır. Bunları yönetecek özel eğitim verilmiş taylara **üyürbaşı** denir (Kalafat 1998: 25). Türk kültüründe “atta görölmeyene karşı bir evsafın olduğı” kabul edilir. Bu nedenle hamileye, lohusaya kötölük yapan kara iyelere (alkarısı) “erkek at kişnemesi, erkek atın alkarısına karşı koruyucu olması” hatta söylendiğı üzere “at kafası, kılı ve nalının” nazara iyi geldiğine inanılır (Kalafat 1998: 27). At kafası büyü yapma işlemlerinde de kullanılır. Yakut Türklerinde at kafası üzerine yeminler edilir (Eray 2004: 39, age: 26). Kuru at kafası mekânların dış duvarına veya Göktürklerden beri hâlâ sıırıyla tarla, bağ, bahçelere asılarak tarım ürünlerinde “her türlü hastalığa, sele, tabii afetlere ve göz değmesine (kötü bakışa, nazara) karşı *koruyucudur*” (Başbuğ 1986: 39, Kalafat 1998: 26) diye inanılır.

Bunun gibi kitabeli at mezarlarında çocuklar için şifa aranır. Anadolu ve Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında hatta batı Türklüğünün Irak, Suriye kesimlerinde atlara musallat olduğı bilinen bir kara iye vardır. Doğı Anadolu’da çoğunlukla bu iye “**at binen cin**” olarak bilinir. Ahır, ağıl ve haralarda daha ziyade bağlı bulunan atları binerek onları rahatsız eder, kapalı yerlerde binip terletir, onların yelelerini öreri, yelelerine düğüm atar. Bu kara iyenin yakalanması için atların sırtına zift türü yapışkan

sürülür (Kalafat 1998: 25). Eski Türk inanç sisteminde koyun ve at sürüleri ile bunların çobanlarının da koruyucu iyeleri vardır. Volga Türkleri arasında bu iye “**azar  yesi**” olarak bilinir (Kalafat 1998: 25vd). Tatar Türklerinde sahibi ölen “**dul at**” cenazeye g t r l r. Sahibi mezara indirildiğinde atın gözü yaşılsa sahibinin cennete gideceğine inanılır.

Türk halk inancında hızlı gitmekte olan at aniden durursa o yolda sihir büyü olduğuna kanaat getirilir. Atın rahatlatılması için saman ateşinden **tütsü** yapılır, böylece atları rahatsız edebilecek cin, peri ve şeytanların (kara iyelerin) ka acaklarına inanılır (Uçar 1988: 24–26). Çifte atan atın bulunduğu çiftlikte nazar olduğu inancı da vardır. İzmir’in Bayındır ilçesinde atın sa   n ayağının büyü yapmada kullanıldığına inanılır. Türk-İslam kültüründe atın gaip ten ilham aldığına da kanaat tamdır: “Eyüp Nebi’nin Viranşehir’deki mezarının yerinin bulunmasında IV. Murat’ın Revan Seferi’nde bir rüya görmesi ve atının serbest bırakılması üzerine atın durduğu yerde yatmakta olduğunun görüldüğüne inanılır” (Kalafat 2014). Osmanlı padişahları atlarına kasideler yazdırır, onlar için özel mezarlar yaptırır, öldüklerinde cenaze töreni d zenletirdi (Uçar 1988: 24–26). Halk tasavvufunda at “**nefis**” olarak geçer. Bu geçmişin **kut** ve **at** bağlantılı inançlarından gelmiş olabilir. İnanç sisteminde yol iyesi ile Boz Atlı Hızır arasında ilişkilendirmeler yapılmıştır (Kalafat 1995: 49). İrk Bitiş adlı Uygur Türkçesi fal kitabına göre, kara yol iyesi geceden tan vaktine kadar atlarını tam süremeyen kimseye kut vermezdi. Dokuz O uzlar atlarını takdis ederdi (Kalafat 2014).

Görüldüğü  zere Türk halk kültürü ve inançlarında at, etrafında bir hayli inanç geliştirilmiş bir hayvandır. Atın nalı, nalının izi, yelesi, kılı, kuyruğu, kafatası, üzengisi, bizzat kendisinin h l ve tavırları ile rüyaya girişıyle ilgili inançlar eskiden beri vardır (Kalafat 2015: 3). Türk milletin in atla ilgili doğum dönemindeki inanışlar göstermektedir ki, en başta at koruyucu güce sahip olduğuna inanılan bir hayvan olarak Türk kültürü içerisinde önemli kültürel kodlara sahiptir. Do umla ilgili pratikler benzer şekilde geniş Türk coğrafyasında yer edinmiştir. Bunun yanında atın geç yürüyen çocukların yürümesine yardımcı olduğu şeklindeki bir inanış bu hayvanın koruyuculuğu yanında yardımcı bir güce de sahip olduğunun da d ş n lmesindendir.  ocukla ilgili özel günlerde atın hediye edilmesi, misafirlere at etinin ikram edilmesi ve atasözlerinde at sahibi olmanın olumlu imi, atın maddi bir zenginlik olarak görülmesi yanında misafire verilen değeri de gösterir.

B. Alman Halk Kültürü ve İnancında Atın Yeri

4. İndo-Germen/Alman halk kültüründe atın yeri

Atın İndo-Germen/Alman yaşam ve kültürüne M.S. 4. asrın sonlarına doğru Avrupa Hunlarının unagan bogolu olduktan sonra geç girmesi yanında çok farklı cinsleri ve bugünkü her Almanca ağızda farklı isimleri mevcuttur. Grimm Kardeşlerin etimolojik sözlük derlemesine göre “ata hak ettiği kadar değeri sadece bazı uluslar verir. Bunlar arasında Araplar, Türkler ve Farslar zirvededir, sonra İngilizler ve İspanyollar, daha sonra da Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar, Portekizliler ve Danimarkalılar” (Grimm J. ve Grimm W. 1889, c. 13: 1675). Alman kültüründe “Bir atın şekli ve yapısı, cinsi, huyu ve rengi önemlidir” (agy). Yunan ve Kuzey (İskandinav) mitolojisi, efsane ve halk hikâyelerinin de etkisiyle Alman halk kültüründe at tanrıların bineği ve esrarengiz hisler ve yeteneklerle donanmış bir varlık olarak görülür. Bu imge Türk halk kültürüyle çok benzeşen bir durumdur.

Wander’in yazdığı “Alman Atasözleri” (1873) derlemesinde ata ayrılan kısım 1279-1322. sayfaları kaplayacak denli çoktur. Atların rengine ve şekillerine göre birçok halk inancı da mevcuttur. Germen Orta Çağ’ında dört ana at rengi dört ana elemen ve karakter ile özdeşleştirilir: Kırat: yumuşak huylu, su tabiatlı; Pappe: melankolik, toprak tabiatlı; Fühse: ateş tabiatlı ve Choler (kahve renkli dor at): hava tabiatlıdır denir (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1599vd.). Türk kültüründe de donlarına göre ayrılan atların da iyi-kötü olması geleneği bilinir: “Alma alı satma kırı, ille kırı [...] sat yağızı, bin doruya besle kırı” atasözü Türk’ün makbul saydığı atı özetler (Eray 2004: 29, geniş bilgi için bkz. Batu 1962: 142-155).

Klasik İlk Çağ’da (M.Ö. 3200-MS 375) da kanatlı atın varlığına inanılır (ör. Pegasus). Antik Çağ ve Orta Çağ’da çok yaygın bir inanç var ki, o da “Atların rüzgâr tarafından hamile bırakıldığıdır. Bu nedenle Indo-Germen kültürünün Altay sonrası ikinci durağı olan Kuzey-Hindistan kültüründe atların ilk soyunun kanatlı olduğuna inanılır. Sonraki zamanlarda atların kafatası üstü veya ayaklarındaki yaraların bu kanatlardan kalma olduğu sanılır. Yunan mitolojisine de dayanan Germen halkları/Alman kültüründe Yunan mitlerindeki Chiron denen başı ve ön ayakları erkek insan vücudu at olan varlık sürülerin koruyucusu küçük bir tanrıdır. Bu anlamda tarımdan önceki Orta Asya göçebelik toplumunun etkisi ortadadır (Çınar 1983: 29). Germen/Alman kültürünün kaynaklarından biri olan Yunan mitlerinde geçen Batı Trakya/İskeçe yakınlarındaki

atlarıyla meşhur, tüm duvar ve sütun rölyefleri at olan, at heykelleriyle donanan Abdera kenti, Homeros'un İlyada destanında da geçen Poseidon ve Demeter'in oğlu Herakles'in ölümsüz olduğuna inanılan atı "Aerion" için kurulan bir tapınağa da sahiplik eder. Homeros'un İlyada ve Odyssey destanlarında ayrıca Yunan mitlerindeki meşhur atlar geçer, bu atlar:

"Zeus'un arabasını çeken ve dört yönden esen rüzgâr ve mevsimleri simgeleyen Boreas, Zephyros, Notos ve Euros; Ares'in arabasına koştuğu ölümsüz atlar Aithon, Phlogios, Konabas ve Phobos; güneş tanrısı Helios'un arabasını çeken Phlegon, Aeos, Aethon, Pyrios; deniz ve fırtınalar tanrısı Poseidon'un arabasını çeken gövdesi yılan, başı at biçiminde tasvir edilen Hippokampoi; denizler tanrısı Poseidon ile yılan saçlı Gorgon Medusa'nın oğlu ve dev Chrysaor'un kardeşi olduğuna inanılan, ayrıca Zeus'un oğlu Herkül'ün de kardeşi olarak bilinen, Anadolu'daki birçok halkın da efsanelerinde yer alan kanatlı at Pegasus; gövdesi at, başı insan olarak tasvir edilen Centaur'dur" (Koçkar 2013: 285vd.).

Bu uçan atlar Türk mitolojisindeki Tulpar ile aynı özellikler taşır. Mitolojiye göre "Medusa'nın kesilen boynundan, Poseidon'un dölü olan iki yaratık çıktı; kanatlı at Pegasus ve Khrysaor [Centaur N.K.]" (Grimal 1997: 218). Bu iki oğuldan biri olan Khrysaor bir devdir (Grimal 1997: 636) ve doğduğunda elinde altın bir kılıç olduğuna inanılır. Bu iki kardeşin Medusa/Gorgon'un boynundan değil, kanının döldüğü topraktan olduğu da söylenir. Pegasus doğar doğmaz Olympos dağına uçar ve Baştanrı Zeus'un hizmetine girer. Bellerophontes adlı mitik kahraman Pegasus'u sonraları Korinthos'ta Peiren'e pınarından su içmekteyken bulur. Bu kanatlı atla havalanıp, yarı keçi, yarı aslan veya bunlardan ikisinin de kafası olan, ağzından alev çıkan Khimaira'yı öldürür. Amazonlara karşı da tek başına zafer kazanır (Grimal 1997: 382-384, 119). Bazı anlatımlarda ise ona Pegasus'u bizzat eğerlenmiş olarak Athena veya Poseidon verir. Bellerophontes ölünce at tekrar tanrıların yanına çıkar. Helikon dağı bir şölende zevke gelip gökyüzüne erişmeye çabaladığında Poseidon'un emriyle Pegasus dağa tekme atmış onu normal boyutlarına sokmuş ve vurduğu yerden Hippokrene veya at kaynağı adlı göze fişkırmıştır. Troizen'deki başka kaynaklara da bu şekilde sebep olan Pegasus sonradan bir takım yıldızına dönüştürülür ve tüylerinden biri Tarsos (Tarsus) yakınlarına düşerek şehre adını verir (Grimal 1997: 614-15).

Esrarengiz at sahiplerinden Aşil (Akhilleus) Teselya'daki Phthia kıralı Peleus'un oğludur, baba tarafından direk Zeus'un soyundandır. Peleus ölümsüz deniz tanrıçası Thetis ile evlendiğinde ona Kherion'un dişbudak ağacından 1 kağı 2 at hediye edilir; Balios ve Ksantos. Bu atlar sonradan Aşil'in arabasını çeker (Grimal 1997: 42, 620, 798) ve Harpyilardan (çocuk ve ruhları kaçıran kapkaççı kızlar ve kanatlı cinler) olan Podarge'nin Rüzgâr-tanrı Zephyros ile birleşmesinden doğar. Podarge aynı zamanda Diomedes'in 2 atının; Phlogoes ve Harpagos'un da annesidir. Aşil'in bunlardan başka Truva Savaşı'nda bindiği ve mucizevi olarak kehanette bulunan ve konuşan atı Ksanthos (Alezan) adlı atından bahsedilir ki, bu at konuşup ona ölümünün yakın olduğunu haber verir (Grimal 1997: 229, 666, 46). Bu mitsel bilgiyle atın kökeninde babası olarak rüzgâr tanrısı (Zephyros) olduğundan onun rüzgârla imgelendiği veya tersi psiko-arketip bir yorumla atın hızlı koşmasının insanlık bilincine rüzgârla kıyası getirdiğinden babası olarak rüzgâr tanrısının seçildiği ortadadır. Atlara önemli gizemli özellikler atfeden Yunan mitolojisinde "Aşil'in atları Zephir ve Harpye tarafından yaratılır" (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1605). Bu iki Tanrı Yunan mitolojisindeki sirenlere benzeyen kanatlı ifritlerin, fırtınaların ve ölümün sembolüdür. Kanatlı at Pegasus, Yunan mitlerine göre ölümsüzdür. Bu at Zeus'un, Akrisos'un kızı olan karısı 50 kız annesi Danea'nın oğlu Perseus tarafından öldürülen, gözlerine bakanı taşa çevirdiğine inanılan yılan saçlı, keskin dişli, dişi canavar Gorgo Medusa'nın boynundan akan kandan oluşur. Bu atı ancak Bellerophon tanrısal bir yardımla ehlileştirip gemleyebilir. Homer'in İlyada'sında Bellerophon'dan uzunca bahseder ama Pegasus'tan bahsetmez. Helikon dağının eteklerinde da bulunan ve Apollon ile sanatçıların koruyucu tanrıları muselerin ilham kaynağı kutsal göze Pegasus'un nal darbelerinden fışkırdığına inanılır (Pauly vd. 1979/1948, Kaçkar 2012: 287, Grimal 1997: 218). Tanrıça Athena Pegasus'u doğar doğmaz sanat perileri Musalara büyütölmeleri için verdiğinden bu at aynı zamanda Antik Yunan ve Germen halk inancında sanatçıların ilham perisi olarak kabullenilir. Baştanrı Zeus ise onu sonradan gökte bir yıldız yapar. At Yunan mitolojisine göre genel anlamda Tanrıça Artemis'in sembolü olan kutsal bir hayvandır. Yunan mitsel inançlarında atın kulak, kuyruk ve ayaklarına sahip yarı insanlar olan Styrlere, bunların yaşlıları Sirenlere ve at adam, yarı at olan (yeleleri ve kuyrukları olan; baş, göğüs ve kolları at, ön bacakları insan gibi olan) yukarıda adı geçen Centaurlara inanılır. Bunlar dağ ve ormanlarda yaşayıp çiğ et yiyen genelde yabani ve azgındır. Batı

efsanelerinde yarı atlara sürülerin koruyucusu küçük tanrılar olarak inanılır. Bunlardan yarı at yarı insan olan Kheiron (Chiron) hekimliğin kurucusu sayılır. Poseidon babası Tanrı Kronos annesi ondan at kılığında kaçarken çiftleştiği Philyra'ya yaklaşmasından yarı at olarak Pelion dağlarında doğar ve orada yaşar. Bir başka anlatımda Kronos karısından korktuğu için kendisi at kılığında Philyra ile birleşti denir. Pelion dağlarında Tanrı Apollon tarafından şifalı bitkiler ilmini öğrenip insan ve hayvanları tedavi eder. Ölümsüz üç atı (Pegasos, Balios ve Ksanthos) olan Aşil'i (Akhilleus) yetiştirip, tıp Tanrısı Aesculap'a hekimliği öğretir. Aşil Truva savaşlarında bu bilgisini yaralananlarda kullanır. Tanrı Poseidon'un babasına hediye ettiği bu üç atından ziyade ölümsüz olduğuna inanılan Ksanthos'u seven Aşil, Truva Savaşı'na bu atla katılır. Ondan çok yardım alır ve sonunda at konuşarak yakında öleceğini kendisine bildirir (Grimal 1997 -ilgili maddeler-).

Grimm sözlüğünde Almanlar için de yağız at ve süvarisi olan “kara şövalye” deyiimi altında hayaletler anlaşılır. Ölümün süvari şeklinde görüldüğüne inanılır. Bunlar genelde siyah elbiselidir veya siyah pelerin takar (Grimm, J. ve Grimm W. 1893, c. 14: 779). Kültürel kökenlerinden biri Yunan mitolojisi olan Germen halklarında, atın kökeni hakkında bir başka mitsel bilgi şudur: Zeus'un ağabeyi veya küçük kardeşi olan denizlere hükmeden tanrı Poseidon, deniz dibindeki sarayından Atinalılara armağan vermek istediğinde elindeki çatal asayı yere vurur ve yarılan topraktan kişneyen ve şahlanan bir at çıkar ki, (Koçkar 2013: 286, Grimal 1997: 41-48, 682vd.). Bu efsane aslında Karaayakların atın kökeni efsaneleri olan yaban ördeği efsanesinin Girit'teki atın kökeni efsanesine bu şekilde dönüşüyor (Chamberlin 2007: 135). Ayrıca arabasını yarı at yarı yılan olan korkunç hayvanların çektiği Poseidon'un ondan kaçmak için at kılığına giren yeryüzünün ana tanrıçası Demeter'le kendisi de at kılığında zorla yaşadığı aşktan adını söylemenin yasak olduğu bir kızı ile Areion adlı bir at da doğar. Bu at önce Onkos'a sonra Herakles'e ait olur. Ona Elis'e savaşında ve Kyknos ile olan mücadelesinde biner. Ayrıca Adrotos bu ata Thebai savaşında biner. Bu savaşta bir tek onun sağ kurtulması bu atın süratle onu meydana uzaklaştırması sayesinde olur (Grimal 1997: 84, 684). İndogermen/Yunan mitolojisine göre Poseidon'un arabasını da yeleli atlar çeker. Atın böylece Tanrı Poseidon'dan hediye olduğuna inanan Yunanlılar ona kurban sundukları atları kayalıklardan denize atarlar. Poseidon'un at vücutlu, mavi yeleli ve insan ayaklı deniz simgesi olan, Arion (Adrast) adlı konuşan ve çok hızlı koşan

bir de oğlu vardır. Bu yaratık Poseidon'un kendisinden aygır kılığına girerek saklanmaya çalışan Demeter'le (Ceres) Neptun'un çiftleşmesinden doğar. Sonradan Herakles ve Adrastos'a ait olur (Kaçkar 2012: 286vd., <http://www.vollmer-mythologie.>). Atı muhtemelen baskın halkı Turanlı olan İskitlerden (Schlegel F. 1960 Bd. 14: 48, Togan 1942: 86, Durmuş 1993: 77) geç öğrenen Yunanlılar atla çok çabuk kaynaşmış, güzel sanatlarında (vazo, kadeh, efriz, heykel ve Parthenon gibi binalarında) onu çokça resmeder, binicilik yarışlarından da zevk almaya başlar.

Homeros'tan Xenophon'a kadar Antik yazarlar yapıtlarında büyük keyifle ve uzunca atlardan bahseder. Yunan mit ve efsanelerinde Persephon'u yeraltına götüren arabayı siyah atlar çeker. Yeraltı tanrısı Hades bu arabanın üstünde görülür. Kanatlı at Pegasus Baştanrı Zeus'un yıldırımlarını taşır. Savaş tanrısı Ares ise yarı at olan oğulları Deimos (Korku) ve Phobos (Dehşet)'in çektiği savaş arabasına biner. Yunan Parthenon'un duvarlarındaki efrizlerde Ay Tanrıçası Selene'nin sürdüğü yorgun atlar ve Güneş Tanrısı Helios'un diri ve canlı atları resmedilir. Bu tanrı geleneğiyle at arabası ve at yarışları Yunanlılarda bir dini festival olarak yapılırken, M.Ö. 680'lerden beri savaş arabası yarışları olarak Germen halklarının kültürüne de girmiştir. Ayrıca Yunan Olimpiyat oyunlarında eversiz binilen at yarışları M.Ö. 712'de başlayıp, eyerli binilen 25 km'lik at yarışlarıysa M.Ö. 564'den beri yapılır. Bu tarihlerden çok önceleri İskitler ve Moğolların at yarışlarına olan aşırı düşkünlüğü ve zaafları Yunan ve Roma'da kurumsallaşır.

At Yunan mitolojisine göre genel anlamda Tanrıça Artemis'in sembolü olan kutsal bir hayvandır. Yunan mitsel inançlarında atın kulak, kuyruk ve ayaklarına sahip yarı insanlar olan Styrlere, bunların yaşlıları Sirenlere ve at adam, yarı at olan (yeleleri ve kuyrukları olan; baş, göğüs ve kolları at, ön bacakları insan gibi olan) Centaurlara da inanılır. Bunlar dağ ve ormanlarda yaşayıp çiğ et yiyen genelde yabani ve azgındır. Batı efsanelerinde yarı atlara sürülerin koruyucusu küçük tanrılar olarak inanılır. Bunlardan yarı at yarı insan olan Kheiron (Chiron) hekimliğin kurucusu sayılır. Poseidon babası Tanrı Kronos annesi ondan at kılığında kaçarken çiftleştiği Philyra'ya yaklaşmasından yarı at olarak Pelion dağlarında doğar ve orada yaşar. Bir başka anlatımda Kronos karısından korktuğu için kendisi at kılığında Philyra ile birleşti denir. Pelion dağlarında Tanrı Apollon tarafından şifalı bitkiler ilmini öğrenip insan ve hayvanları tedavi eder. Ölümsüz üç atı (Pegasos, Balios ve Ksanthos) olan Aşıl'i (Akhilleus) yetiştirip, tıp

Tanrısı Aesculap'a hekimliği öğretir. Aşil Truva savaşlarında bu bilgisini yaralananlarda kullanır. Tanrı Poseidon'un babasına hediye ettiği bu üç atından çok ölümsüz olduğuna inanılan Ksanthos'u seven Aşil, Truva Savaşı'na bu atla katılır, ondan çok yardım almış ve sonunda at konuşarak yakında öleceğini kendisine bildirir (Grimal 1997 -ilgili maddeler-).

Atla ilgili Germenlerin halk kültürüne geçen diğer bir Yunan mit inancı da Trakya krallarından Diomedes'in düşmanlarını atlarına yem olarak yedirmesidir. Bu geleneğine Herakles bu defa Diomedes'in kendisini atlarına yedirtirerek bu vahşi töreye son verir. Sonra kısırakları kralın cesediyle besleyerek evcilleştirir. Mitteki Unicorn'un varlığınaysa 19. asrın sonlarına dek tüm Avrupa uluslarınca inanılmıştır. Odysseus'a göre Truva Savaşı'ndaki meşhur tahta at hilesini Akhalılara ilham eden Tanrıça Athena'dır. Yunan mitolojisinden fresklere, mermer ve bronz heykellere ve mozaiklere de yansıyan sanat eserlerinde kanatlı at Pegasus, boynuzlu at Unicorn ve at gövdeli insan Centaurlar bolca yansıtılır. Homer'in İlyada ve Odissey destanlarında boynuzlu, diğer efsanevi atlar ve binicilik hikâyeleri bolca anlatılır (bkz. Koçkar 2013: 4, 287-289, Chamberlin 2007: 133vd, Grimal 1997 -ilgili maddeler-). Ata binme Türklerde yiğitlik, cesaret ve erkeklik sembolü olup herkesin en az bir atı olduğundan nüfus sayısı süvarilerine göre tespit edilir (Batu 1962: 4-5). Oysa Antik Yunan'da daha çok Tanrıların ve Aşil gibi yarı tanrıların binebildiği olağanüstü bir hayvandır. Yunan mitolojisinde de olağanüstülük atfedilen ve sadece Aşil gibi yarı tanrılar tarafından binilebilen at Batı'da Orta Çağ'a dek sadece Romalıların kısıtlı sayıda süvari birliklerinde kullanılır. Roma ve Germen kavimlerinde nerdeyse Yeni Çağ'a dek ata sadece komutanlar, şövalyeler ve asiller binebilir.

Türk ve Alman kültürlerinde at aynı zamanda Tanrı hediyesi esrarengiz yetileri olan, çok güçlü ve insan dostu bir hayvandır. Temelinde Yunan, ÖnTürk ve Türk kültüründen etkilenmeler olan bugünkü Batı kültüründe de atların bazı ruh alametleri de gösterdiğine inanılır: akıl, sadakat, cesaret, gurur, sevinç ve tasa gibi. Böylece atlar özellikle sahipleriyle olan ilişkilerinde insani özellikler gösterdiğine inanılır. Ceset taşıyan at gam, düğüne giden ise sevinçlidir sanılır (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1606vd). Grek mitolojisindeki deniz, deprem ve atların tanrısı olan Poseidon at görüntüsüne girerek insanları ülkesine alır. Alman halk inancında kötü ruhlar (cin, şeytan, demon) at şekline girebilirler. Ölüm ve yeraltı tanrısı Hades'in arabasını atlar çeker. At, Hint-Germen

mitolojisinde de tanrının ön görüngüsü olarak geçerlidir. Kuzey Germen mitolojisindeki Baş-Tanrı Wodan'ın (Odin) temelinde eski bir hayvani varlık görüntüsü olan at vardır: “Bu temel (görüş), atın bugünkü halk inancındaki birçok özelliğinin açıklamasını verir.” Almanların ilk yazılı eserlerinden olan “iki Merseburg tılsım şiirindeki at ve Wodan lafı da bu temelden kaynaklanır” (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1610). İskandinav mitlerinin baştanrısı Wodan'ın (Odin) sonraki adları olan Hrossharsgrani, Roßbärtige (Atsakal) veya Kral Drosselbart, Kuzey Germen masal ve efsanelerinde geçer. “Ferenand getrü” masalında anlatılan kırat, sonradan bir prence dönüşür, at kabuğundan sıyrılmış yardım eden bir tanrıdır artık. Böylece masaldaki bu tanrı, hayvan (kırat) ve insan temelli iki katmandan oluşur. Bu iki katmanın karışımı olan, konuşup gelecekte haber veren atlar vardır. Yine İzlanda Hildebrand Destanı'nda (Hildebrandslied) savaşın sonunu belirleyen ve büyü bozulduktan sonra yakışıklı bir prence dönüşen asil bir attan bahsedilir. Kuzey Germen dünyasının naif şarkı, efsane ve masallarında, (örneğin Lied von Beierblack) atların tanrısal kökeni İskandinav mitolojisinin baş tanrısı Odin'in atı olan Sleipnir anlatılır. Bunlar tabiatüstüdür; ilk adımda dünyadan çıkar, ikincide cehennem kapısına ve üçüncüde cennetin kapısına varırlar. Atın Germen mitolojisindeki bu tanrı-at-insan imgeleri (Odin: Wodan, ölüm-ölüler- ahiret tanrısı), Türklerdeki yeraltı tanrısı Ülgen'le aynı konum ve roldedir. Ölüler ordusu ve ruh gruplarının lideri olan efsanevi “yabani avcı” (Der wilde Jäger) bugünkü at konusundaki halk inancına dayanmaktadır” (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1610vd., Die Edda 1981, Die Edda 1859). İskandinav Edda destanlarında da anlatılan bu Sleipnir adlı atla Odin tüm dünyayı dolaşır. Ondan hızlı at yoktur. Sekiz ayaklı ve gri donludur. Sleipnir, kuzey mitolojisine göre Loki adlı dev bir tanrının hilesi sonucunda ortaya çıkar. Söylenceye göre Kuzey İzlanda'da bulunan milli park Ásbyrgi'de bulunan bir uçurum Odin'in atı Sleipnir'in ayak izlerinden dolayı nal şeklindedir. Eliade'ye göre bu atın kökeni Sibiry'a'dadır ve Sleipnir aslında şamanların mükemmel atıdır. Eliade bu araştırmasında Şamanizm'in kökeninin Orta Asya ve Sibiry halklarında ortaya çıktığını belirtir. Benzer unsurların Afrika, Avustralya, Kuzey ve Güney Amerika, Yunanlılar ve Avrupa Germenlerinde görüldüğünü tespit eder. Bazı tarihçilere göre Sleipnir'in 8 ayağı ölü taşıyan 4 insanı temsil eder. Bu da atın süvarisini yeraltı dünyasına götürdüğü anlamındadır. Odin de Sleipnir'in üzerinde Balders adlı Germen tanrısının rüyalarını gerçekleştirmek için Niflheim'e gider (Eliade 1982, Tetzner 2004). Burası kuzey mitolojisindeki tüm

ırmakların kaynağının çıktığı dışbudak ağacının bulunduğu kuzeydeki buz ve karanlık yerdir ve güneydeki ateş kaynağı Muspellsheim'in zıddıdır (Simek 2006).

At böylece Germen mitolojisine Türk-Şaman geleneğinden biraz farklı bir versiyonla geçme bir imgeyle “esasta ölümlerin lideri veya at kılığındaki şeytandır. Bu at kılığında ölümler lideri Germen tasavvuru aynı suretteki rüzgâr kötü ruhuna (demon) karışmıştır” (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1611). Bunlardan Kuzey'in (İskandinav) kaya resimlerinde çizilen Sleipnir adlı tanrı-at (Odin) 8 ayaklıdır. Üstündeki süvari Odin değil, aslında ölümlerin mahşer yeri olan Walhalla'da (Araf) karşılanacak bir ölüdür. Bunun gibi Kuzey Germen mitlerinde güneş, ay, alacakaranlık ve rüzgâr tanrıları at şeklinde tasvir edilir. Rüzgâr tanrısı aynı zamanda mızrak tanrısı olan Wodan'ın öncüsüdür. 8 ayaklı at Sleipnir'de yaşar ve uğursuz “mızrak motifi” Siegfried efsanesinden⁵ de bilinir (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1612-13, Eversberg 2011: 70).

Daha önce bahsedilen Norveç mitolojisinin baştanrısı Wodan'ın Slepnir adındaki kıratı sonraları bitkilerin kötü ruhu/cini olarak Kuzey Germen halk kültüründe anlam ve şekil değiştirerek yaşar. Almanya'da tarım ritüeliyle özdeşleştirilir. Alman halk inancında Wodan mitinin bitmesiyle “yabani avcı” ve suların erkek perisi kırat biçimine sokulur. Çeşitli başka su gözelerinin ruhları da kıratlıdır (Eversberg 2011: 72vd). Böylece Alman halk kültürünün efsane, masal ve halk inancında ölümler mitsel tanrılar, şeytan ve kötü ruhlara at şekline girerler. Özellikle günahkâr ölümlerin ruhları Hörselberg'de (Hörsel Dağı'nda) at olarak toplanır. Bu ölümler orada burnundan soluyan, azgın atlar olarak görülür. Bir Kelt efsanesine göreyse kırat yeraltı dünyasındaki bakire kızdır; büyümlü prenses 7 yıl kırat olarak görünür. Günahkârlar, katledilenler, intihar edenler ve öldürülenler total veya 3 ayaklı gibi özörlü at olarak görünür. Vcdansız asillerin ebeveynleri ve kardeşleriye kara atlara dönüşür. Dolayısıyla Alman halk kültüründe ölümler genel anlamda at görüntüsünde şeytana hizmet eder. Hileci köylüler ve kötü insanlar sadece atın bir parçası olan at ayağı olarak görünür (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1613-15). Germen/Alman ortak halk efsanelerinde at, hayvan görünömlü şeytani (demon) ölümlerin lideri imgesini sürekli korur. Örneğin Dietrich von Bern'in⁶ efsanesinde de gizemli at motifi vardır. Papa Benedikt'i bir şeytan at cehenneme götürür. Kor alevli gözleriyle hayalet gibi siyah bir at arkadan gece yaya seyahat edenlerin üzerine atlar. Dolayısıyla Alman halk efsanelerinde ve inancında “ölüm bir at görünümündedir” (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1616).

Yine Frank Kralı Childerich'in atıyla gömülmesi Gotland Andre, Tjängvide ve Hablingbo kayalık resimlerinde mevcut bir gelenek olup Orta Asya Türk geleneğini de hatırlatır. Bu durum Prof. Sturleson ve Prof. Lagerbring'in "İsveçliler Türk kökenlidir" tezini akla getirir. Sven Lagerbring'in "İsveççe ve Türkçe Arasında Benzerlikler Hakkında" adlı araştırma eserinde, 1764, "Danimarka, İzlanda, Kuzey Almanya ve İngiltere'de kullanılan İsveç efsane ve masallarında da anlatılan "Eski İsveççenin Odin (Oden, Woden) tarafından getirildiği" savını şöyle izah eder: "Oden Herwarar masalının 1. bölümünde anlatılır, Oden Tirkier (Türkler) ve Asiemaen (Asyalılar) olarak tanıtılan büyük kitlenin önderiydi. Are Frode de aynı öyküyü anlatır" (Lagerbring 1774/2008: 33). Bunun gibi "Sturleson, Ynglinge masalı 5. bölümünde Oden'in çok mülkünün bulunduğu Tyrkland'dan (Türkiye; [Çevirmen Notu] A. G.) yolculuğunu ayrıntılarıyla anlatır" (agy). Ptelemeos'unda belirttiği gibi Hazar-Kafkas Dağları bölgesinde oturan Türklerin Don Nehri (Eski İsveççede Talais) doğusunda olduğunu da doğrulayan Sturleson, göçebe olduklarından adlarının İbranice shut (Latince: Vagari)den etkilenerek Schyther (İskitler) olarak anılırlar. Grek ve Romalılar bu bölgeye bundan dolayı Scythia (İskitya) der. Lagerbring bu nedenle İsveçlilerin de kendi küçük ülkelerine Svithiod derken İskitya ya da Svithiod hin mikla veya Stora Sverige (Büyük İsveç) der. Bunun nedeni İsveçlilerin Odin ve soyundan geldiği dillerinin de Türkçe kökenli olduğu tezidir:

"Oden Almanya üzerinden yola çıktı ve önce Almanya'da durdu. Oradan Holstein üzerinden Danimarka'ya geçti ve İsveç'te durdu. Nihayet bu uzun yolculukların sonuna geldi. Buralara birer oğlunu kral olarak bıraktı ve yanlarına beraberindekilerden büyük gruplar verdi. Bu Sturleson'un kendi anlatısıdır ve neden Almanca, Danca ve İsveççenin temelde aynı dil oldukları konusunda tam bir neden sunar. İngiltere'nin ataları Anglosaksonların kökeni de aynı şekilde Oden'e uzanır. Onların dilleri de aynı Türklerin ve Asyalıların dilinin bir dalıdır. [...]. Bizim atalarımız Oden'in yoldaşları Türklerdir. [...] Oden ve yanındakiler Türktüler" (Lagerbring 1774/2008: 33vd).

Bu anlamda Prof. Lagerbring 200 Türkçe kelimenin İsveççede bulunduğunu da tespit ederek, kökenlerinin Türk olduğu tezini savunur (Lagerbring 1774/2008: 25, 41-66).⁷ Atı ölümle özdeşleştiren Almanlar ölümün, kurbanını at olan bineğine aldığına inanır. Yukarı Pfalz bölgesinde "ölüm cılız bir kırata biner" inancı hâkimdir. Bu nedenle

ölüme kıratlı denmektedir (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1617). Bu inanış Almanlara İncil'in Vahiy bölümünde (6, 1-8) adları geçen, kıyamet gününde ortaya çıkacaklarına inanılan 4 süvariye: Mahşerin Dört Atlısı'nı da anımsatır. Alman efsanelerindeki "Lenore motifi"nde damat veya bizzat ölüm gelini atına atar. Atın sakın-kızgın duruşu, yürüyüş şekli, kişnemesi vesairden gelecek okunur. Örneğin at kişnese o evden biri gelin olur. Roux bu olaydan bahsederek "dinsel olarak kutsal olanlar ve büyü uygulamalarıyla ilgili bu ve [diğer ritüeller N. K.] tüm ayrıntılarıyla Altay olgularını çağrıştırır: değneklerle kutsama, kutsanmış korular ve ağaçlıklar, beyaz hayvanların tabuştırılması vb." (Roux 2005: 148) der.

At ölüm ruhları (demon), ölüm liderleri ve tanrısıyla özdeşleştiğinden Alman halk inancında ölüm ve bela getiricidir. Tacitus'un (M.S. 58-120) Germania adlı eserine göre Germanler insanlardan daha güçlü koku hislerinden dolayı atlara da ayrıca gizemli (okült) güçler vehmeder. Bu Perslerde ve Pommernlerde siyah attır (Tacitus 1967: 195). Eski kuzey aktarımından birine göre Germanlerde at kişnemesinden ve kültüsel at alayı geçişlerinden de kehanet çıkarılırdı (age: 198). Rüyada kırat görünse (gri ve diğer renkleri hariç) o kişinin yakında ölmesi kesindir veya bunun gibi karanlıkta horuldarsa at bizzat ölümü (Azrail'i) görmüştür. At kişnemesi uğursuzluk, ölüm veya savaş demektir. Ata binilirken kişnerse iyisi vazgeçmelidir vs. Alman halk inançlarında bunlar gibi düğünlerde atın gelin arabasını çekerken gösterdiği davranışlardan evlilik hakkında da gaip okumaları yapılır: Mutlu veya mutsuz evlilik veya ölüm vs. öngörülür. At kabahat ettiğinde bir kız duysa babasız doğacak olan çocuğuna vaftiz yaptıracaktır. Ama at sadece kötü olanı değil müjdeli şeyleri de haber verebilir. Kişnerse düğün var demektir. Norveç ve Slavlarda da rüyada at görmek Türklerde olduğu gibi murattır.

Şeytani yabani avcı Hans von Hackelberg'in (1521-81) efsanevi menkıbesindeki gibi kırat cenaze arabasıyla birlikte Moss Dağı'na gider zira ölümler orada gömülür. Kuzey mitolojisinin baştanrısı Odin-Wodan'ın atı olan Sleipnir büyüdür ve arzulanan attır. Su cinlerinin-kötü ruhlarının (demon) at görünümüne varyasyonları aynı zamanda ölüm atlarıdır. Kıratlar bazen 3 ayaklı ve başsız da olurlar ki hayalet ve cin (demon) oldukları anlamında inanılır (Eversberg 2011: 73). Bu inanışlar çok sayıda Alman halk efsanesi ve anlatısında geçer. Örneğin bu hayalet atlar renk değiştirir, insanlara işlerinde yardım eder, fırtına cinleri gibi binaya taş getirir, Pegasus gibi rüzgârla beraber uçarlar. Aristo'nun halefi filozof Theophrastus'un (M.Ö. 370 - M.Ö. 287) getirdiği kırat, Faust

ve Mefisto (şeytan) gibi havada gider, büyülmüş bir pardösü gibidir. Hz. Muhammed'in (a.s.) binerek Miraç'a yükseldiği kıratı Burak da bu anlamda Alman kaynaklarında zikredilir (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1619-27). Bu atın Dante'nin "İlahi Komedi"sinde Miraç'tan esinlenerek anlattığına benzer bir şekilde, Alman efsanelerine ilham verdiği veya daha geriden Tulpur'a dek uzanan bir Orta Asya Türk-İndo-Germen kültür etkileşiminden geldiği ortadadır. Yine 1931'de aziz ilan edilen ünlü Albertus Magnus'un (1200-1280) bir adımda 15 ayak uzunluğundaki kaleleri ve Tuna'yı geçtiği söylenen bir kırata bindiği, şeytanın kendisiyle mucize işler yapılan siyah bir at verdiği Alman halk inançları arasındadır. Genç delikanlıların kutsal yılbaşı ve oruç gecelerinde kırat şekline girmeleri Almanya, Fransa, Avusturya, Macaristan ve İtalya'nın çoğu bölgesinde görülür. Wodan adının anlamında olduğu gibi sert hamleli hareket eden olarak bu kıratlar hava, fırtına, rüzgâr, sis ve bulutla simgelenir. Burada rüzgâr eşittir kırat. Bu nedenle Sleipnir 6-8 ayaklı fırtına hızında bir attır. Odin atını rüzgâr tanrısı olarak ağaçların yapraklarından otlatır. Sleipnir rüzgârdan da hızlıdır, kanatsız uçar ama bazen kanatlı da resmedilir (Arion, Pegasus, Ariostos'un Hippogryph'i vs.) veya bazen yarı at yarı kanatlı hayvandır. İsim kaderdir; Nomen est omen uyarınca Theoderich'in atının adı da şahindir (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1628-30).

Germen kültürüne göre tanrıların bir reenkarnasyonu olan at motifi yanında şimşek ve şimşek tanrısının parıltısının kırat olduğu, at görünümlü şimşek unsurunun şimşek tanrısı olduğu da Germanlerde az da olsa mevcuttur. Atın nalı şimşek tesiri yapar diye inanılır ve atların eşindiği yerden su kaynağı çıkması efsanesi de bolcadır: Balder, Wittekind, Aziz Oswalt, Willibald, Aziz Walburgis, Karl von Preußen'in atları ve Karl der Große'nin kıratı nallarıyla vurdukları kaya veya topraklardan su kaynağı bulur. Alman halk kültüründe atlar su ruhları olarak da bilinir, deniz deprem ve at tanrısı Poseidon esasta at şeklindeki bir yeraltı demonudur. Bazen yine at şekline girip yeryüzü kızlarından çocukları olur. İnsanlara atı hediye eden de Poseidon'dur. Kuzey (Germen) su tanrısı Nennir/Nikur sahilde at şeklinde görülür, tırnaklarının ters oluşundan tanınır (Bächtold-Stäubli 1987 C. 1: 1631-35). Bu yukarı bölümde anlatılan Türk mitolojisi ve halk kültüründeki su-at kültürüyle çok benzer bir inançtır.

Alman halk kültüründe atın şeytanla özdeşleştirilmesinin kökeni Wodan/Odin mitinden Hristiyanlık inançlarıyla etkileşmiş ve karışmış hâlidir. Atın hayvan demonu mecazında

bir ölü ve ölümler lideri olması durumu eskisi gibi kalmıştır. Bu durum Hristiyanlık'ta yeraltı (ahret) inancıyla ilişkilidir. Buna göre şeytan, at görünümündedir. Bu atlar Alman halkının hayalinde topallayan, üç ayaklı, vahşi avını takip eden veya iki ayaklı şeytan olarak kâh kırat kâh kara yağız veya göze çarpan renklerdeki (beyaz ayaklı - sekel- ve beyaz alınlı vs.) atlardır. Germen/Alman kültürüne göre şeytan ölüyü at gibi donatır ve ona biner. Batı/Germen kültüründeki cadı inancında da cadıların at görünümüne geçtiğine inanılır. Kökeni eski İskandinav destanlarındaki *valkyria*'dır (Walküre) yani Wodan'ın ölümleri Walhalla denen Araf'a götüren elçi kadınlarından biridir ve at şeklindedir. Cadılar da zaten vahşi avcılarının refakatindedir ve şeytanların topluluğunda bulunurlar. Öldükten sonra siyah at olarak dağlarda gezinirler diye inanılır. Kadınların ata dönüştüğü inancı Grek (Demeter) ve Hint (Saranyû) mitolojisinde de vardır. Gece karabasanları olan peri, cin ve ruhlar da (Alp, Mahr, Drud/Trude, Walriderske vb.) insanlara at gibi binerler. Çoğu bölgede bu karabasanlar ile cadılar ayırt edilemez. Bu cinler ve cadılar genelde atlar yorgunken onlara binerler. Bunlar insan kurbanlarını da ata dönüştürüp sırtlarına binerler. Bu cin/demonlar ve cadılar öldürdüklerinde at şeklinde oldukları görülür. Canlıken üzerlerine kement veya eyer atılırsa hemen ata dönüşürler. Germen efsanelerinde büyücülerin de bazen at diye satıldığı anlatıları vardır. Bu Germen/Alman at-cadı-şeytan-cin ilişkisi Türk at iyeleri olan ve ahırlarda atları yoran, onlara binen al karılarıyla çok benzer durumlar gösterir (Bayat 2007 C. 2: 323-24; 332-41, Sümer 1983: 44, Kalafat 1995: 33, 90). Türk kültüründeki cadı inancıysa sadece coğrafi yakınlığından dolayı Batılı efsanelerden geçen Rumeli ve Trakya ve Gagavuz Türklerinde mevcut olan bir inançtır (Duvarcı 2005: 130). Farsçadan gelen cadı/cadu aslında büyücü kadın demektir ve genelde mezarlık hortlaklarıyla ilişkilidir (Sami 2006).

Cadı ve cadılık Germen/Alman halk inancında Hristiyanlığın "herezi (kâfirlik)" olarak gördüğü "şeytan ikilemi inancıyla" yoğrulmuş olan "dogmatik kavramıyla büyücü anlamı da olan" bir inançtır. Aynı zamanda bu kültürde "doğum kontrolü uygulamaları yapan cadılar"a (Dassmann vd. 1988: 1270vd.) yeni bir at semerinden bakılırsa deşifre olurlar diye inanılır. Bunlar toplantılarına uçarak gider. Bu nedenle başka bir araç zikredilmezse direk (uçan) atla ilişkilendirilirler. Batı Germen kültürel inancıya göre cadıların elinde süpürge, boru, hasırotu vs. kolayca ata dönüşür. Alman halk inancına göre cadılar at eti yerler, at tırnağından içki içerler, çalgıları telle donattıkları at

kafasıdır. Atlar büyülenebilir, ancak öküzler değil diye de inanılır. Alman halk inancına göre cadılar ve periler (Mahre, Truden, Waldriddersken) atların yelesini veya kuyruğunu örerler veya çözülmemecesine birbirine katarlar. Benzer durum Türk halk inancında da söylenir. Bu durumda Almanlara göre atların saçları haç formunda kesilir ve kutsanmış bir mumla tamamen yakılır veya kutsanmış bir mum balmumlu bir beze sarılıp atın boynuna asılır. Bu gelenek Orta Asya Hunlarında ve Altaylılarda görülen altın at heykeli veya bezlerden yapıp heybede taşınılan ve tapılan at heykellerini anımsatmaktadır (İnan 1976, Kafesoğlu 1980). Almanlara göre eğer atın yeleleri her zaman dağınıksa ahırda hayvanları koruyan bir tanrı vardır demektir. Bu inanç Antik deniz deprem ve at tanrısı Poseidon'un arketip izdüşümü olabilir. Bunun gibi atlara bakan, onlara yem veren ve kaşağılayan (genelde erkek sanılan) hortlakların olduğuna inanılır. Atların büyülenmesine karşı ahırın ve yemin kutsanması denenir. Cadılara karşı garanti olarak samanın içine tükürülür. Davar satın aldığında da tüccarlar mala tükürürler. Başka köyden alınan atın o köyün sınırındaki son ayak izine toprak atılırsa cadı öteye geçip hayvanlara zarar veremez diye inanılır. Ahırın kapısına at nalı asılırsa veya Stephan Günü'nde (M.S. 1-36, İlk Hristiyan şehit sayılan Stephan'ın anısına kutsal atfedilen 26 Aralık günü, aynı zamanda at günüdür) bir at nalı çakılır. Bunun gibi bir sırtında haç formunda kara bir işaret taşıyan dişi bir keçi at ahırına konur veya at kafatası da ahıra asılır. Bu ve benzeri uygulamalar Türk halk inanışında da makalenin ilk bölümünde anlatıldığı gibi uygulaması olan şeylerdir. Germenlerdeki at kafatasıyla ilgili inançların mitolojik kökeninde ya Orta Asya'dan ya da Yunan-Roma mitolojisindeki Kartaca kraliçesi Dido efsanesinden kaynaklanan bir arketip yatmaktadır. Yunanlıların Fenikelilerden miras aldığı bu efsane şöyledir: Tir kralı Mutto'nun kızı Dido (Elissa) amcası olan kocasının katili kardeşi Pygmalion'dan etrafiyla beraber kaçarak Afrika'ya gelir. Orada göçmen olarak yerlilerce iyi karşılanırlar. Onlara kurulacak bir şehir yeri aranırken seçilen yer kazındığında sığır kafatası bulunması kötüye yorulup vazgeçilir, ama at kafatası bulunan yerde kurulacak şehir savaşçı bir değer taşıyacağı için oraya şehir (Kartaca) kurulur (Grimal 1997: 153). Germen/Alman halk inancında cadıların toplantılarında at nalından şarap içtiklerine ve Wodan, şeytan ve Aziz Martin'in atının nal izinin kayalara bile işlediğine inanılır. Değneğe veya bahçe çitine asılan at kafası belayı defeder, bunun tersi de olup karşı tarafa bela musibet vermek için kafatasının yönü o tarafa çevrilir. Bu âdet bugün de

yaygındır; İskandinavya, İzlanda, Almanya, Fransa (kurt ve soygunculara karşı), Polonya, Bulgaristan, Letonya, Macaristan ve Kırım Tatar köylüleri bu yolla tarla, bağ ve bahçelerini koruduklarına inanırlar. At kafatasını ağaç dalına asmak, Kafkas ve Ostyaklarda olduğu gibi Germen İlk Çağ'ından beri belgelenir. Kafatası Almanya'da 18. asra dek çalgı aleti olarak da mevcuttur. Atları gece ahırda veya çayırdarken rahatsız eden gece karabasanları (cinler) var denir ve atlar bu nedenle gece çayıra pek gitmek istemezler. Ata eziyet edildiği sabahleyin keçeleşen yelelerinden anlaşılır (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1637-1670). Bu inanışlar günümüzdeki albastıların da kökeni olan Türk kara iyelere çok benzeyen ortak halk inançlarıdır.

4.1. Alman halk inançlarında atla ilgili diğer inançlar

Alman halk kültüründeki inançlara göre hamile kadınlar bir kırata önlüklerinden yulaf verirse kolay doğum yapar. Bunun için diğer bir yol hamilenin atın altından geçmesidir. Ayrıca hamileler bir atın altından sürünerek geçerlerse doğum gecikir diye de inanılır. Türk halk inancındaysa atın sağ alt karın boşluğundan sola geçilerek ve bu uygulama 3 defa tekrarlanarak bazı musibetlerden, illetlerden kurtulduğuna inanılır. Çünkü böylece ilgili bölümde de söylendiği gibi âdeti Türk halk inançlarındaki kara iyelerin etkinlik alanından çıkılmış olunur. Almanlara göre çocuklar öksürür ve balgamlıysa 3 kez atın altından geçirilir. Bu uygulama Türklerde de çocuğun kötü huylarının tedavisi içindir; huykesen.

Almanlarda atın içtiği sudan içen verem korkusu duymaz inancı da mevcuttur. Alman halk hekimliğinde atın dışkısı ve ürini şifa olarak hem vücut dışına sürülerek hem de yeme içmeye katılarak kullanılır. Örnek: Eski zamanların “kötü derdi” frengili biri, felçli veya cızılık (zayıflık) hastalığı olanlar boğazına dek “vücuttaki tüm kötü suları emip alan” at gübresine sokulur. At gübresi ayrıca ateş, isal, gut, sancı, çiçek vs. gibi hastalıklara iyi gelir sanılır. Kekemeliğe ve kuduza karşı genç atın idrarı içirilir, saraya karşı hayvan dışkısı safran ve şarapla karıştırılır içilir. Luther “Tanrı'nın dışkıda yüksek şifa vermesi beni şaşırtıyor” der. Bu otoriter icazet, Alman halk hekimliğinde at dışkısının çok yaygın kullanılmasını sağlar. Örneğin erkekliği olmayana 7-9 damla taze at dışkısının suyu şarapla verilir. Bela yayan cadılar, bela defeden at dışkısından nefret eder sanılır. Bunun gibi at salyası da siğil ve beneklere karşı kullanılır. Kısırak sütü saraya, at yağı saç dökülmesine ve el ayak şişmelerine, kızgın at nalinin suyu yağla karıştırılınca guatıra, sol üst at dişi tozu ateşe, at eti sinir ve karın ağrısına, at iliği

romatizmaya, at kafası tozu yağla beraber felce, at salyası vereme, at kalbi cadı öldürmeye yaradığına inanılır. Ancak eski bir İndo-Germen ve sonraki Germen geleneği olan at eti yenmesi kâfir inancı sayılırdı. Papa Bonifatius ve halefi Zacharias zamanında yasak edilmişti. Bu dinî emirde neden Hristiyanların da Eski Ahit diyerek emirlerini tanıdıkları (özellikle on emir) Tevrat'ın tek tırnaklıların yenmesinin haram oluşudur (3. Musa, II, 4.26). Halk arasında ise at etini cadılar, devler ve büyücülerin yediği söylenir. Buna göre “vahşi avcı” da atını yer. Vahşi avcının atının budunun, altına dönüştüğüne de inanılır (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1637-1670). At eti yemek İskitlerden beri eski Türklerde âdettir ve İslamiyet'e kadar çok yaygındır. Atın sütü de hâlâ çoğu Türk halklarında kımız yapıp içilir. Bu âdetler Germenlerde 1776'ya kadar güney Polonya'da da yaygındır. Kazak, Kırgız, Yakut, Kalmuk, Başkurt, Rio de Plata, Pers ve Çin halklarından bir kısmı da at eti yer. Kötü ruh ve nazardan korunmak için at ayağı da kafatası ve nalı gibi ahırların kapısına asılır.

Germenlerde atın tanrılara kurban edilmesi geleneği daha eskiye gider, örneğin Atinalılar İskit sağlık tanrısı Toxaris'e vebada yardım ettiğinden mezarı başında beyaz bir atı kurban keser. Spartalı Lakedemionların rüzgâr tanrısına Greklerde kitionlara (Yunan yeryüzü tanrılarına) kırat kurbanı vardır. Yine “Herodot'a göre Persler kıratı kutsal sayardı” (Eversberg, 2011: 70). Eski Kızılderililer ve Moğol Masagetler, güneş tanrısına at kurban sundukalrı gibi Macarlar, Kalmuklar, Litvanyalılar ve Farslar da at kurbanını uygularlardı. İsveç kral seçimlerinde at kurban edilip yenilir ve kanı kurban tahtasına sürülürdü. Vikingler de atları kurban ederdi. At kurbanının bir yolu da ırmak veya denizde boğmaktır, Homer “Skamenderler”de bunu yazar. Orta Asya Türklerinde de İskit ve Hunlardan beri yukarıda yazıldığı at kurbanı sunma yaygındır, ancak Germenler gibi atı mezara sahibiyle beraber diri gömmeye vardır. Tacitus bu âdetin Germenlerde ancak M.S. 3. asırda ortaya çıktığını belirtir. Bu tarih Hunların Avrupa'ya gelişi ve Avrupa Hun İmparatorluğunu kurmalarıyla (M.S. 3-5. asırlar arası) dolayısıyla Germen kavimlerini unagan bogol yapmalarıyla onlara etki eden bir kültür uygulaması olması ihtimali yüksektir. Bu gelenek Orta Çağ'da da devam eder. Ölüye atın kurban olarak kesilmesi ve sahibiyle beraber aynı mezara diri gömülmesi 1318 Königsfelden kilisesinde asillere uygulanır. Diğer asillerin mezarlarına dek atları tabut arkasından yürütülür. Bu takip seremonisi Alman devlet başkanı von Hindenburg ve 1934'de Sırp kralı Alexander'e, Hessen Prenslarına, Hohenzollern hanedanından Friedrich Wilhelm

II'ye de uygulanır. Mezarda at kesilerek kurban edilmesi ve tabutun üzerine gömülmesi ritüeli İngiliz Kralı Johann'a, 1378'de Alman Kralı IV. Karl'a, 1871'de Trier kentinde General Friedrich Kasimir'in süvarilerine uygulanır (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1673). Bu at kurbanının temelinde insanın cennete giden yolu bilememesi ve atın ona yardımı yatar (Ögel 1993: 428-430). Bugün bazı kilise ve şapellerde olan tahta, balmumu, metal ve diğer malzemeden atlar da bu gelenekten gelir. Atkuyruğu özellikle Türk paşalarının tirmizidir ve bela savıcı özelliği için takılır. Genneldeyse at kuyruğu geniş anlamda parazit, cin ve demon kovucudur. Hristiyan bayramları olan Paskalya (Ostern), Panktot yortusu (Pfingsten) ve kutsal yılbaşı geceleri (Weihnachten) at azizleri günlerinde (Stephantage) atın sağlık, gelişim ve korunması için atla gezinti yapılır ve kült mekânlar olan kilise ve şapellerin etrafında 3 kez dolandırılır. Türkler yas (yuğ) törenlerinde Hunlardan beri ölünün çadırı etrafında hızla at sürerlerdi: "Ordunun seçilmiş atlıları büyük Atilla'nın hatırasına hürmeten gece gündüz hiç durmadan çadırın etrafında dönüyorlardı. Kadınların ağlaması muharibin uykusuna engel olabilir düşüncesiyle kadınlar cenaze törenine katılmıyordu" (Adji 2001: 114). Bu gelenek daha sonra Germenlerde kilise etrafında oluşmuş görünüyor. 1 Mayıs, oruç geceleri, Paskalya, Panktot yortusu, yılbaşı ve silvesterde at yarışları yapılırdı (Bächtold-Stäubli 1987, c. 6: 1671-1684). Bu Türklerin ilk ve sonbahardaki kutsal Nevruz bayramlarındaki at yarışların hatırlatmaktadır.

5. Sonuç

Turan/Türk ve İndo-Germen/Alman halk kültürü ve inançlarında at, etrafında bir hayli inanç geliştirilmiş olan bir hayvandır. Atın bizatihi kendisi, nalı, nalının izi, yelesi, kılı, kuyruğu, kafatası, üzengisi, rüyaya girişi ile ilgili inançlar eskiden beri iki ana kavmin hemen hemen tüm milli uluslarında da vardır. Eskiden Germenler de Türkler gibi atın kanatlı olduğuna inanır, atlarını takdis eder ve tanrıların bineği kabul eder.

Germen/Alman kültüründe at, Yunan ve Kuzey Germen mitolojisinin etkisiyle tanrıların da bindiği özel hisleri ve duyguları olan, aslı kanatlı olan (Sleipnir, Pegasus ve Centaur; Khrysaor vb.) olağanüstü özelliklerle sahip bir hayvandır. Alman halk inancında at ölüm ruhları (demon), ölüm liderleri ve ölüm tanrısıyla imlendiğinden ölüm ve bela getiricidir. Benzer bir şekilde Türklerde de at evveli kanatlı olan (Tulpar), şamanın onunla göğe yükseldiği, Yüce Gök'ten kutlu bir hayvan olarak kahramanlara gönderilen ve tanrıdan destek gören, yiğidin dostu ve kardeşi sayılan bir hayvandır. Uğurlu olarak

kabul edilir. Cinler ve periler onlara gece ahırlarda musallat olabilir, onlara sabaha dek binerek yorarlar, yelelerini dağıtırlar. Bu inanç Germen/Alman halk inancında da vardır, ancak Almanlarda şeytanın ve cin gibi kötü ruhların atta reenkarne olduğuna inanılır. Bu nedenle ölüm kara atla gelir diye ondan korkulur. Germenlerde de Türklerde de atın jest ve mimiklerinden kehanet çıkarılır, düğün ve ölümden sahibine eşlik eder, hatta sahibine kurban edilir.

Atla ilgili iki halk kültüründe de diğer ortak payda onların insanlardan daha fazla bir yetiyle iyi veya kötü olayları hissedip bunu sahiplerine veya etraflarına haber vermeleridir. Buna göre atlar duygulanır, ağlar, sevinir veya huysuzlanırlar. Doğum, ölüm, düğün gibi önemli olaylarda atlar iki milletin kültüründe de uygun davranışlarda bulunurlar. Bazen de onların kişnemesi, eşinmesi, durması, coşması, parlaması vs. hallerinden ölüm veya doğum, uğur veya uğursuzluk çıkarılagelir. İki toplum kültüründe de bu inanışlar göstermektedir ki, at yaratılıştan koruyucu bir güce sahip olarak bu kültürlerde önemli kodlar taşıyan bir yere sahip olur. Bunun yanında atın geç yürüyen, evlenemeyen, hasta olan insanlara gizemli güçleriyle şifa dağıtıp, yardım ettiği ve çocukların yürümesine yardımcı olduğu şeklindeki bir inanış da atın koruyuculuğu yanında, yardımcı bir güce sahip olduğuna da inanıldığını gösterir. İki kültürde de atın nalı, kılı, tüyü ve kafatasının nazar veya cin-demonlara karşı koruyucu olduğuna inanılır.

Türk ve Germen halk kültür ve inanışlarında atlar aynı zamanda cin/perî gibi demonların yaşadığı ve zarar verdiği korunası dost hayvanlardır. Türklerde ve Germenlerde ahır iyeleri veya cinleri ata biner onu yorarlar diye inanılır. Türklerde olmayan ancak Almanlarda olan farklı bir inanç ise ata şeytanın hulul ettiği ve ondan uzak durulması gerektiğidir. Bu anlamda at Türklerde hiçbir şekilde negatif bir anlamla yüklenmemiş, cengâverin “karındaşı”, öldüğünde ise “dulu” sayılacak ve yas alameti olarak kuyruğu kesilecek kadar sevilmiştir. Atın mezarına dek tabutunun arkasından götürülmesi, bazen orada kurban edilip sahibiyle beraber gömülmesi Almanlarda da vardır. Bu âdet ve inanç benzeşmeleri büyük ihtimalle İndo-Germenlerin eski yurdu olduğuna ait kuvvetli “Doğu teorisini” (Kilian 1983: 31-46, Keleş 2009: 28) doğrulayabilecek bir Orta Asya geleneğinden gelmedir. Togan “Aryanî kavimlerin Orta Asya’ya gelişi ancak M.Ö. 2000-1500 seneleri hududunda başlamış olduğu”nu düşünür. Ancak buradaki “Anau’nun M.Ö. 4500 hata 9000’e çıkarılan medeniyetini ‘ilk Aryanî

medeniyeti olarak telakki edenler çoktur” (1981: 8) der. Togan, Alman Grimm kardeşlerin ve dilbilgini W. Brandenstein’in Germanlerin eski gelenek ve halk kültürlerinde Ural-Altay kavimleriyle tamesta olduklarını gösteren unsurları bulmuştur. Bunun gibi Togan İndogermenlerin kökeniyle uğraşan A. Nehring, W. Koppers ve W. Flor’un benzer tespitte bulunduklarını yazar: Hindu Cermenler son Neolitik Çağ’da Avrupa ile Asya’nın birleştiği yerde yaşamış ve “gerek atı, at kültürünü ve at kurban etme âdetlerini komşularından yahut komşularına yakın olan Türklerden öğrenmiş”lerdir tezini savunurlar: “Bunların fikrinde Türkler, Türkçe ‘yılıkçılık’ denen at yetiştirmeyi daha M.Ö. 2500’lerde ve belki daha önce ilerletmiş, Ural kavimleri ise daha önce boynuzlu hayvanları ehlileştirmişlerdi” (Togan 1981: 11). Togan Çin’e de atı ilk getirenlerin Türklerdir (Çular) der. Haloun’a göre de bu Çular Türktür. Togan, Koppers’in de Çin’e devlet sistemini Orta Asya’dan gelen bu atlı Türklerin getirdiğini yazar (age: 14, 15). Bu kültürel ve coğrafi yakınlıklar nedeniyle Germanlerde de at Türklerdeki gibi kutsal ve gizemli sayılagelmiştir. Almanlardaki atın dış atıklarından; idrarından, gaitasına, etinden sütüne kadar çoğu şeyinin şifalı olması inancı Türklerde sadece eti ve sütü/kıymızı ile ilgilidir.

Sanayi devrimine dek at iki toplumda da binek aracı olarak çok önemli olmasının yanında, Türklerde ata daha fazla bir yakınlık ve sevgi beslenmesi atlıbey bozkır kültüründen gelme bir özelliktir. Türklerde bayram, doğom, düğün gibi önemli günlerde atın hediye edilmesi ve misafirlere at etinin ikram edilmesi de atın maddi bir zenginlik olarak görüldüğünü gösterir. Günümüzde iki toplumun da kırsalda yaşayanlar hariç atla ilişkisi sadece cins at yarışları ve tablolarındaki resimlerden ibarettir. Ancak Türk kırsalında hâlâ geleneksel binicilik, at yarışları ve cirit oyunları yaygındır.

Kaynakça

- Adji, M. (2001). Kaybolan Millet. Deşt-i Kıpçak Medeniyeti. Çeviren: Z. B. Özer. 1. Baskı. No 277. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akman, E. (2003). Türk Kültüründe ve Azerbaycan Destanlarında At: Kastamonu Eğitim Dergisi. Cilt 11. No: 1: 233-248.
- Aksoy, M. (1998). Türklerde At Kültür ve Kıymız: Türk Dünyası Tarih Dergisi. Ekim (142): 38-44.

- Aydın, Ö. U. (2013). “Türk Sanatında At Motifi”: Ünver, S. (Yay.). Uluslararası Türk – Macar İşbirliği Sempozyumu ve Türk Sanatları Karma Sergisi. 20-24 Haziran 2013. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Kurumu: 254-263.
- Bächtold-Stäubli H. (Hg/Yay.). (1987). Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Herausgegeben von unter Mitwirkung von Eduard Hoffmann-Krayer, Mit einem Vorwort von Christoph Daxelmüller. 10 Bände. Berlin: Walter de Gruyter.
- Başbuğ, H. (1986). Aşiretlerimizde At Kültürü. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Batu, S. (1962). Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi. 3. Baskı. Ankara: Rüzgârlı.
- Bayat, F. (2007). Türk Mitolojik Sistemi. C. I/II. Ötüken: İstanbul.
- Berkli, Y. (2007). Erzurum’da Bulunan Haç Motifli Koç Heykelinin Düşündürdükleri: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Sayı 14: 215-233.
- Caferoğlu, A. (1953). Türk Onomastiğinde At Kültürü: Türkiyat Mecmuası Cilt X’den Ayırı Basım, İstanbul: Osman Yalçın Matb.
- Chamberlin, J. E. (2007). At. Çev.: Uğur Peçe. 1. Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çınar, A. (1983). Türklerde At ve Atçılık. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Dassmann, E. ve Carsten, C., u.a. (Hg.). (1988). Reallexikon der Antike und Christentum. Sachwörterbuch zur Auseinandersetzung der Christentums mit der antiken Welt. 16. Bände. Bd XIV. Stuttgart: Anton Hiersemann.
- Diyarbakirli, N. (1981). Hun Kültür ve Sanat Hayatına Kısa Bir Bakış: Brion, Marcel: Hunların Hayatı. Çev.: M. Reşat Uzmen. İstanbul: Orkun: 239-290.
- Duvarcı, A. (2005). Geçmişten Günümüze *Türklerde* Doğaüstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar ve Uygulamalar: Bilig. Kış 32. Ahmet Yesevi Ün.: 125-144.
- Die Edda. (1859). Eine sammlung altnordischer götter- und heldenlieder. Urschrift mit erklärenden anmerkungen, glossar und einleitung, altnordischer mythologie und grammatik. Hermann Lüning (Hg.). Zurich: Meyer/Zeller.
- Die Edda. (1981). Götterdichtung, Spruchweisheit und Heldengesänge der Germanen. Çev.-Übertragen von Felix Genzmer. Eingeleitet von Kurt Schier. Düsseldorf: Eugen Diederichs.
- Durmuş, İ. (1993). İskitler (Sakalar). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Eliade, M. (1982). Schamanismus und archaische Ekstasetechnik. Frankfurt a/M: Suhrkamp.

- Eray, T. (2004). Türklerde At: Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi. Nisan: 24–28.
- Ergin, M. (2005). Orhun Abideleri, 35. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eversberg, G. (2011). “Die Schimmelreiter-Sage: Schriften der Theodor-Storm-Gesellschaft. Hg. Heinrich Hetering u. Dieter Lohmeier. Band 60/2011. Heide/Holstein: Boyens: 67-92.
- Gencer, M. (Editör). (Tarihsiz) “Suyla Gelen Kültür”. İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi/İski.
- Görgünay, N. (2003). Oğuz Damgaları ve Göktürk Harflerinin El Sanatlarındaki İzleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Grimal, P. (1997). Mitoloji Sözlüğü. Yunan ve Roma. Çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Sosyal Yay.
- Grimm, J./Grimm W. (1889/1984) Deutsche Wörterbuch. Bd. 7. /Bd. 13. Bearbeitet v. Matthias von Lexer. Hirzel/Leipzig / Deutsche Taschenbuch Verlag.
- Grimm, J./Grimm W. (1893/1984) Deutsche Wörterbuch. Bd. 8./Bd. 14. Bearbeitet v. Moritz Heyne. Leipzig: Deutsche Taschenbuch Verlag.
- Halaçoğlu, Y. (1991). At: İslam Ansiklopedisi. Cilt 4. Ankara: T.D.V.Y: 26-31.
- Heredotos. (1991). Heredot Tarihi. Çev. M. Ökmen. İstanbul: Rezmi Kitabevi.
- İnan, A. (1976). Eski Türk Dini Tarihi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk Dini. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Kalafat, Y. ve Çetin, N. (2014). Türk Kültür Coğrafyasında Atla İlgili İnanışlar, kaynak: <http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=421,sürüm:18.02.2014>.
- Kalafat, Y. (2015). Türk Kültürü Halklarda Hayvanlarla İlgili İnançlar, kaynak: <http://www.refikengin.com/urun/file/yuklenen/673T%FCrk%20K%FClt%FCr%FC%20halklarda%20Hayvanlarla%20ilgili%20inan%E7lar%20.%20Ya%FEar%20Kalafat.docx>. Sürüm: 04. 02. 2015.
- Kalafat, Y. (1998). Orta Toroslardaki Halk İnançlarında At. Türk Dünyası Kültür ve Tarih Dergisi, Mart/135, 24–31.
- Kalafat, Y. (1995). Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Karakurt, D. (2011) Türk Söylence Sözlüğü. Açıklamalı Mitolojik Ansiklopedi. 1. Baskı. E-kitap: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/0/00/TurkSoylenceSozlugu.pdf>

Kaşgarlı Mahmud. (1985-6). (DLT) Divanu Lügati't-Türk Tercümesi, Çev. Besim Atalay, 4 Cilt. Ankara: TDK.

Keleş, N. (2009). İlk Çağlardan Orta Çağ'a Dek Türkçenin İnogermen Dillerine Etkileri: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 9, Sayı 43. Aralık: 27-43.

Keleş, N. (2010). Nibelunglar Destanı. Erzurum: Bozkır. Kaynak: www.pau.edu.tr/nkeles.

Kilian, L. (1983). Zum Ursprung der Indogermanen, Forschungen aus Linguistik. Prähistorie und Antropologie. Bd 3. Bonn: Habelt Sachbuch.

Koçkar, M. T. (2013). Dünyada Atçılık Uygulamaları. 1. Baskı. Eskişehir: Osmangazi Üniv. Yay.

Lagerbring, S. (1774/2008). İsveççenin Türkçe ile Benzerlikleri. İsveçlilerin Türk Ataları. Çev. ve Hazrl. Abdullah Gürgün. 1. Basım. İstanbul: Kaynak.

Ögel, B. (1993). Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar). II. Baskı, I. Cilt. Ankara: TTK.

Meier, J. (1909). Werden und Leben des Voksepos, (erstens Halle/Saale (jetzt Tübingen), Max Niemeyer Verlag, 15.11.1909 Rede an der Basel Universität): Schröder, W. J. (Hg.). (1969). Das deutsche Verspos, (eine Sammlung von Aufsätzen und Abhandlungen). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft: 143-181.

Müller, J. D. (2002). Das Nibelungenlied. Erich Schmidt: Berlin.

Pauly, A. F., Wissowa G. ve diğerl. (Yay.), (1979/1948). Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (RE). 14 Halbband, Unveränd. Nachdr.]. München: Druckenmüller.

Sami, Ş. (2006). Kâmûs-i Türkî. İstanbul: Çağrı.

Schlegel, F. (1960). Vorlesungen über Universalgeschichte (1805-1806). Mit Einleitung und Kommentar hrsg. von J. J. Anstett, in: Kritische Friedrich Schlegel Ausgabe. Hrsg. von Ernst B. unter Mitwirkung von J.-J. Anstett und H. Eichner 14. Band. Zweiter Abteilung. Schriften aus dem Nachlaß. Paderborn/München/Wien: Ferdinand Schöning.

Simek, R. (2006). Lexikon der Germanischen Mythologie. Stuttgart: Kröner.

Somuncuoğlu, S. (2011). Saymalıtış : Gökyüzü atları = Saimaluu-tash : sky horses /[çeviri Ahmet Akar]. İstanbul: AC Yapı.

Sümer, F. (1983). Türklerde Atçılık ve Binicilik. Türk Dünyası Araştırma Vakfı: Ankara.

Tacitus, P. C. (1967). Die Germania des Tacitus, Erläutert von Rudolf Much. VII.V. 1862-8.3.1936. 3. beträchtlich erweiterte Auflage und Mitarbeit von Herbert Jankhuhn. Hg. von Wolfgang Lang. Heidelberg: Carl W. Universität Verlag.

Tatlı, İ ve Dikmen, M. (Haz.). (2010). DedeKorkut Hikâyeleri. Hiperlink (Firm). İstanbul : Karanfil Yayınları. Ebook.

Tavul, U. (2007). Kafkas Nart Destanlarında At Motifi: Modern Türklük Araştırma Dergisi. Cilt 4, Sayı 3. Eylül. Ankara: Ankara Üniv. DTCF.: 196-205.

Tavul, U. (2011). Uçan At Tulpar. Ankara: Ankara Üniversitesi: <http://onturk.wordpress.com/2011/09/26/ucan-at-tulpari>

Tetzner, R. (2004). Germen Tanrı ve Kahramanlarının Efsaneleri. I. Cilt. Çev. Arzu Yarbaş. Birinci Baskı. İzmir: İlyas.

Togan, Z. V. (1942). Türk ili (Türkistan) ve Yakın Tarihi I. Arkadaş, İ. Horoz ve Güven: İstanbul.

Togan, Z. V. (1981). Umumî Türk Tarihine Giriş. Cild I. En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar. 3. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.

Uçar, N. (1988). Ak ve Kara Günümüzde At: Türk Dünyası Tarih Dergisi. 24-26.

İnternet:

<http://www.diyanetruya.com/ruyada-gormek-2237.html> (sürüm 22.04.2014). at renkleri

<http://www.diyanetruya.com/ruyada-gormek-3728.html> (sürüm 22.04.2014). at nalı

<http://www.diyanetruya.com/ruyada-gormek-51.html>, (sürüm 22.04.2014). at rüyası

http://www.kurandacanlilar.com/at_esek_katir.html, Sürüm: 07.01.2014

<http://www.vollmer-mythologie.de/demeter/?mark=Demeter>

¹ Türklerin dini hayatında daha eski olması dolayısıyla etkiler eden şamanlık aslında Türklerin dini değildir, onlar resmî din olarak deus otiosus (deist) Tek Tanrı (gökyüzünün hâkimi anlamında) monoteizme çok benzeyen Gök Tanrı dinine inanırlardı. Gökteki unsurları (ay, yıldız vb.) Tanrı olarak kabul etmez; ateş, ocak, yaz, kış, dağ gibi unsurları kutsar; iyi (aru tös - aru neme) ve kötü ruhlar (kara tös, kara neme) olan iyeleri Yakutlarda olduğu gibi “tangara” veya genel iye olarak adlandırılırlar ama bunlara da tapınmazlardı. Gök böri (mavi kurt) kavramında da renk değil kut/sallık vardır. Semavi dinlere yakın bir tek ilah inancı olan Türklerin dini Gök Tanrı dinindeki ilah olan Gök Tengri’nin tasviri, heykeli veya antropomorflaşması (insan suretine hulul) yoktu. Yekpare gök Tek Tanrı olarak sembolleştirilirdi. Türklerde hayvanlarla simgeleştirilen totem veya ongon keçe, kayın ağacı kabuğu, deri veya paçavradan yapılarak duvara asılır (buna Altaylılarda tös/töz, Yakutlarda tangara denirdi) veya yolculukta/avda heybeye alınıp üzerlerine saçı saçılır ve ağızlarına yağ sürülürdü. Ancak bu durum Türklerde put-fetişizmi olduğunu kanıtlamaz çünkü özellikle avcı kuşlardan olan bu totemler farklı klanlara ait olmalıydı. Oysa burada ortak klanlarda mevcuttu ve ata hayvan ise müştereken kurt idi. Ayrıca totemizm devşirme ekonomi ve avcı toplumlarından olup Türkler ziraat toplumlarında olup avcı ve ziraatçıydılar (Kafesoğlu 1980: 9-21).

² Kamlık gücü ve kabiliyeti soydan gelen geleneğe dair gizli bilgileri edinen mistik kişiliktir. Tengriyle, gizli güç ve iyelerle iletişime geçen aracıdır. Vecdde olan başka kamın duasını (alkış) alsa da sonuçta Tanrı'nın hükmüyle seçilir. Bu durum İslamlık sonrası evliyalıkla benzerlik içerir. Kamlar şifa da dağıtır, bugünkü kırık-çıkkıncılar bu törenin devamı gibidir. Kam olduğunu hissettiğinde ıssız bir yere gider çılgınlık, ateşe suya dalma, uzun acı döneminden sonra yim (kisve), tuş (külâh/börk), kuka ve kuşaktan ibaret kam elbisesi giyer ve sembolik olarak at ve davulla kamlığını tamamlardı. Kam bu sembolik atı ile uçar, Tengri'nin huzuruna yükselir, göklerde ve yeraltında dolaşır, seyahat eder (Kalafat 1995: 74, Kafesoğlu 1980: 22-41). Türklerdeki şaman ve kam varlığı ruhlarla ve Tengere Kayra Han / Tanrı Ülgen ve Erlik'le vecd ve diğer ruh kuvvetiyle irtibat kurma olaylarında (S şeklinde yol takip ederek, sembolik ata binme, davul çalma, kayın ağacına ağaca tırmanma, bağırıp çağırma vs.) ruh uçuşu sağlama, hayvan suretine girmiş bir sürü ruhlara sahip olma (ayı, kurt, geyik, tavşan, kuşlar, -kartal, baykuş, karga vs.- büyük böcek, ağaç, toprak, ateş tecellisiyle) ve tanrılara aracılık yapma, hastalara şifa verme gibi ritüelleri Tunguzlardan Çine, Laponlardan Avustralya'ya dek geniş bir alanda yaygındır. Bu durumu yazan Kafesoğlu sonuçta "gerçek şamanlığın tarihi Türk topluluklarında görülen yer-su inançları ile bir ilgisi mevcut değildir" der (1980: 22-41). Kafesoğlu "Eski Türklerde Gök-Tanrı dini hâkimdi" diye ekler (age: 55). Hatta bu Tengri Orhun kitabelerinde "Türk Tengri" olarak millidir de (age: 56). Yekpare Gök'ün içinde güneş, ay ve yıldızlarda kabul edilip tek Tanrı'da sembolleştirilir ve onlara da tapınılmazdı. Hunların aya ve güneşe tazimleri zamanla kalkmıştır (age: 62). Bundan dolayı "Eski Türklerin Gök Tanrıya ibadet usulleri hakkında da açık bilgi bulunmamaktadır" (age: 67). Bayat bu ritüelleri doğrular ve şamanlık totem ve uygulamalarının 17 kat gök ve yeraltı dünyasının tanrıları ve cin/kötü ruhlarının (demon) Türk mitolojisinin bazı kısımlarını oluşturduğunu düşünür (Bayat 2007: 304-317). Güneş, Uygurların Altun Yaruk metinlerinde Tanrı'nın ışığıdır. Kafkas Türklerinde ise ayı temsilen gök at inancı vardır. Uygurlar'da Mani dini etkisiyle 5. asırdan sonra artık hakanlar "tengriden kut almış"lık değil güneş ve aydan kut almışlık vardır (Bayat 2007: 299vd.). İnan'a göre Türklerde, örneğin Oğuzlarda Gök Tanrı (muhtelif eski Türkçe ağızlarda: tengri, tengere, tingri, tangrı, tanrı, tangara, tur) ile tek bir Tanrı kastedilir. Yakutlardaki Ürüng Ar Toyun ile Ataylıların Ülgen tasavvurları da aynıdır (1976: 17vd). Altay Şamanlarının, Ülgeni tanrı bilmesi ve ona kurbanlar sunması Gök Tanrı inancının bir sapmasıdır. Ülgen Gök Tengri inancında sadece göğün 17. katında oturan ve evrenin kaderini tayin eden Kayra Kağan'dır (Bayat 2007: 304vd, İnan 1976: 20).

³ Bu takvim Çinlilerce de kullanılsa da menşeyi Türklerdir. Çünkü at, tarihte ve günümüzde Türk kültürlü halkların takvimlerinde hep olmuştur. Bulgar ve Hunlarca da Orta Çağ öncesi kullanılmış ve günümüzde de aşiretler tarafından "çoban takvimi" adıyla genelde yaşlı insanlarca kullanılmaktadır (Başbuğ 1986: 82). Genel eski Türk hayvan takviminden çok az değişik adlı hayvan yılı görülür. 12 Hayvanlı Türk Takvimi; Sıçan, Öküz, Kalfan/Kaplan, Davşan/Tavşan, Balık, İlan/Yılan, At, Koyun, Meymun/Maymun, Tavuk, İt/Köpek, Donguz/Domuz'dan meydana gelmiştir. Kars'ın Kırmancı konuşan söğütlü köyünde 12 hayvanlı Takvim; Tavşan, Fare, Ejderha, Yılan, At, Kara Koyun, Koç, Köpek, Balık, Tosbağa/Kaplumbağa, Tilki, Domuz'dan oluşmuştur (Başbuğ 1986: 82-85).

⁴ Taşın deliğinden veya kaynananın kolunun altından gelinin geçirilmesi de aynı halk inancıyla yapılır.

⁵ Siegfried ve mızrak ("hançer") efsanesi için bkz. Keleş 2010: 182-83.

⁶ Nibelunglar Destanı'ndaki Attila'nın danışmanı ve en yakın adamı olarak tanıtılan meşhur Pöchlarnlı veya Veronali Dietrich; destandaki adıyla Dietrich von Bern tarihteki "kökeni İtalya'da 493-526 arasında egemenlik sürmüş Ostrogot Kralı Büyük Theoderich'tir. Burgundların kıyımdan geçirilmesinin hatta Attila'nın 453'de öldürülmesinin çok sonrasının insanıdır. Nl'de önemli bir rol üstlenen Attila'nın emrindeki bir Alman kralı olarak gösterilen bu Veronali Dietrich (Dietrich von Bern) aslında Büyük Theoderich değil "Theoderich'in babası Hun hizmetinde olan Theodemar" (Müller 2002: 18) olabilir. Meier'e göre, Ostrogot Kralı Theoderich gibi mitolojik figürlerin destanın edebî kaynağı olması ancak tamamen insani bir örtüye büründükten sonra ve gerçek tarihsel insan figürlerinden ayrılmayacak ölçüde algılandığında olur demektedir. Meier, bunlara örnek olarak Aşil (Aschill), Odysus, Beowulf, Siegfried, Brünhild, Kırızların Manası, Joloi Miken kralları ve Attila'yı (Etsel, Atli) örnek gösterir. İki veya üç nesil tarihî şahsiyetlerin destanlaştırıldığını; Attila, Ostrogot Theoderich, Büyük Karl (Karl der Große), Ogier ve diğerlerinin bu değişim içinde destanlaştırıldığını, bununla beraber mitolojik tanrıların insanlara olan üstünlükleriyle donanmış göksel güçler olarak kalmaya devam ettiklerini belirtir (Meier 1909: 146). İtalya'da 493-526 arasında egemenlik sürmüş Ostrogot Kralı Büyük Theoderich Nl'deki Attila'nın danışmanı ve en yakın adamı olarak tanıtılan meşhur Pöchlarnlı veya Veronali Dietrich de olur; destandaki adıyla Dietrich von Bern'dir (Keleş 2010: 193).

⁷ Türk-Hintgermen; Türkçe/İndogermence dil ve etno-kültürel benzerlikler ve ilişkiler için bkz. (Keleş 2009).